

Programma 04 Economie en energie

Provincie Noord-Brabant

Algemeen beeld van het programma

We richten ons beleid op het versterken van de economische structuur, het verbeteren van de innovatiekracht en het versterken van onze internationale positie. Onze ambitie is om toe te groeien naar een internationale topkennis- en innovatieregio. Deze doelstellingen zijn uitgewerkt in het Economisch Programma Brabant 2020 en de Energie Agenda Brabant 2020. Op basis van het Bestuursakkoord 'Beweging in Brabant' is een nadere aanscherping geformuleerd in het aan uw Staten voorgelegde dossier 'Brabant Vernieuwt'. Een gezond bedrijfsleven en extra arbeidsplaatsen combineren wij zo met het leveren van bijdragen aan de maatschappelijke opgaven.

De provincie heeft in 2017 via de volgende drie pijlers aan haar doelen gewerkt:

1. We investeren in de algemeen economische infrastructuur voor Brabant, in regionale- en internationale economische samenwerking en ondersteuning van de Brabantse economie.
2. Op basis van het Economische Programma en 'Brabant Vernieuwt' versterken we onze sterke economische clusters én gebruiken we de innovatie kracht van ons MKB voor het helpen oplossen van maatschappelijke opgaven. In die lijn benutten we verder de kansen van de Vrijtijdseconomie en bouwen we aan een Circulaire Economie.
3. We zetten in op de energie transitie van Brabant. De energie opgave en bijhorende economische kansen zijn dermate groot dat we daarbij op ondernemende manier de samenwerking aangaan.

Wat heeft het gekost?

Zowel aan de lasten- als aan de batenkant is realisatie € 23 mln. hoger dan raming, dit heeft betrekking op de bijdrage vanuit Europa m.b.t. projecten OP-Zuid. (Dit wordt budgettair neutraal in jaarrekening verwerkt. Daarnaast is aan de batenkant sprake van een correctie m.b.t. consolidatie stimulus voorgaande jaren tot een bedrag van € 3 mln). Als je aan lastenkant deze uitgaven buiten beschouwing laat levert dat per saldo een onderschrijding op van ruim € 16 mln. Deze onderschrijding heeft met name betrekking op bestuursakkoord middelen. Deze zijn o.b.v. uitvoeringsprogramma's verdeeld over de jaren van de bestuursperiode, echter in bepaalde gevallen duurt het langer om tot uitvoering te komen. Voor een groot deel van deze middelen wordt dan ook voorgesteld om ze over te hevelen zodat de uitvoering van deze programma's niet in gevaar komt. Verder zit in de onderschrijding een correctie m.b.t. voorgaande jaren ad € 3,4 mln. wat dus geen onderbesteding m.b.t. 2017 is.

04 Economie

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil <i>begr- realisatie</i>
Programmalasten	32.400	81.842	88.033	-6.191
Toegerekende organisatiekosten	8.628	7.388	7.563	-175
Totaal lasten	41.028	89.230	95.596	-6.365
Totaal baten	801	12.912	38.378	25.466
Saldo van baten en lasten	-40.226	-76.318	-57.218	19.100

Economie en energie op hoofdlijnen

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Algemeen economisch beleid (04.01)

2017 is in economisch opzicht een goed jaar geweest. De economische groei in Brabant is volgens voorlopige cijfers van de ING uitgekomen op 3,9% tegen 3,2% landelijk. De werkloosheid is gedaald naar 4% en ligt onder het landelijke gemiddelde van 4,5 %, waarmee – zeker binnen sectoren als techniek, zorg en logistiek – sprake is van een overgang naar een overspannen arbeidsmarkt. Naast de uitdaging om de groep Brabanders die nog aan de kant staat te laten profiteren van de economische groei, ontstaan op onderdelen tekorten aan werknemers. Daarmee wordt de noodzaak om talent te werven en behouden onderstreept.

Onze provinciale inspanningen hebben bijgedragen aan het verder stimuleren en vernieuwen van economische ontwikkeling. Veel van de in het Bestuursakkoord genoemde ambities zijn inmiddels gerealiseerd of zijn binnen bereik. Zonder uitputtend te zijn noemen we de volgende zaken: via het innovatieprogramma HTSM is een impuls gegeven aan de maakindustrie; De komst van het Europese distributiecentrum voor F-35-onderdelen in Woensdrecht kwam rond waarmee een forse boost werd gegeven aan het Brabantse aerospace cluster; We hebben een brede starters-onder-steuning van de kant geduwd voor het (innovatieve) MKB, waarbij de omvorming van de Brabantse valorisatieprogramma's gestalte heeft gekregen; Verder hebben we zo'n 20 innovatieve projecten op het vlak van arbeidsmarktbeleid in de benen geholpen. We hebben via investering in een revoluerend kennisprogramma bijgedragen aan opschaling van het bioaromaten programma BIORIZON en de onderzoeksactiviteiten van TNO-ECN en VITO op de Green Chemistry Campus in Bergen op Zoom. Het nieuwe Regeerakkoord biedt kansen voor Brabant op gebied van regionale economie. We hebben in 2017 wederom geïnvesteerd in de relatie met het Rijk. Nauwe samenwerking zien we terug in o.a. de MKB-plusfaciliteit en de Brainport Actieagenda, waarbij wordt ingezet op fotonica en behoud en aantrekken van talent.

Het Leisure Ontwikkelfonds is operationeel en de Midtermreview Vrijtijdseconomie laat zien dat de vrijetijdseconomie in Brabant op een aantal vlakken harder groeit dan in de rest van Nederland waarmee duidelijk is de Brabantse aanpak werkt en we de kansen goed benutten om onze doelstellingen voor meer bestedingen en arbeidsplaatsen te realiseren; In Brabant wordt maximaal geprofiteerd van de co-financiering uit Europa.

Internationalisering en branding

In 2017 hebben we een extra impuls gegeven aan de internationaliserings- en brandingsactiviteiten en hiermee een bijdrage geleverd aan de versterking van de Brabantse economie. Belangrijkste resultaten zijn:

- De in Den Bosch gehouden conferentie "World Technology Mapping Forum" met als resultaat een wereldwijde roadmap geïntegreerde fotonica waarin Brabant een leidende positie heeft;
- Totstandkoming van een alliantie tussen Holst Centre en Nanjing Technical University ten behoeve van het high tech bedrijfsleven in Brabant;
- Samen met partners is een branding strategie opgesteld waaronder de totstandkoming van een merkfilter en een partnerschap met VisitBrabant op de MICE-markt.

Economisch programma Brabant (04.02)

Brabant heeft de ambitie uitgesproken om toe te groeien naar een internationale topkennis- en innovatieregio. We zijn daarbij goed op weg want ook in 2017 is Brabant één van de twee Nederlandse provincies met het predicaat Innovation Leader.

Wat heeft de provincie in 2017 daarvoor gedaan, op het gebied van:

Innovatie met topclusters voor maatschappelijke opgaven (Hightech Systemen & Materialen-HTSM-, (Agro)food, Logistiek, Maintenance & Services, Life Sciences & Health en Biobased economy)

In 2017 is begonnen met de bouw van de Brainport Industries Campus (BIC); hier zullen vooraanstaande kennisinstellingen en gerenommeerde bedrijven samenwerken om ideeën te realiseren en business cases te ontwikkelen. Hier wordt de volgende generatie van onze hightech maakindustrie opgeleid in een hypermoderne en innovatieve werk- en leer-omgeving. Ook is een breed onderzoek gestart naar de kansen voor dataficering voor het MKB bedrijfsleven. In 2017 zijn vanuit Vanguard concrete samenwerkingen tussen bedrijven en kennisinstellingen tot stand gekomen rond 3D printing, Smart Industrie en Printed Electronics.

In 2017 heeft herijking van de Logistieke Agenda Brabant plaatsgevonden (LAB 2.0). De nieuwe

agenda is gericht op innovatie, arbeidsmarkt en internationalisering. Het vergroten van de innovatiekracht van het MKB is één van de doelstellingen. De Logistics Community Brabant (LCB), waartoe in 2017 is besloten door uw Staten, is hiervoor hét instrument. Dit betreft een nieuw logistiek kenniscentrum om (met name MKB-)bedrijven te ondersteunen in kennisdeling, onderzoek, bijscholing, training en praktische oplossingen.

Binnen Life Sciences & Health is in 2017 ingezet om Pivot Park door te ontwikkelen naar een innovatief pharma ecosysteem. Brainport healthy living heeft een plek gekregen in de Brainport Nationale Actie Agenda. Daarnaast is een groep bedrijven samen met kennisinstellingen (onder meer de TU/e) en met Brabant en andere provincies een initiatief gestart om gepersonaliseerde medicijnontwikkeling mogelijk te maken.

Verder zijn er diverse F35-opdrachten binnengehaald, waaronder het logistieke warehouse Woensdrecht en zijn er verbindingen gemaakt met onze high tech maakindustrie, logistieke en maritieme sector. Het Interregproject Educavia werd gehonoreerd, Educavia is een internationale opleiding en uitwisseling van luchtvaarttechnici. Het project draagt bij aan de versterking van de interregionale arbeidsmarkt van onderhoudsmonteurs. Het OP-zuid project DCMC (composietencluster) werd gehonoreerd en de uitvoering is gestart.

MKB & Ondernemerschap

Veel aandacht heeft de opzet van een MKB-plus faciliteit gekregen. Dit moet startende ondernemers stimuleren tot doorgroei (scale up). Het Brabants MKB krijgt via deze faciliteit toegang tot extra kapitaal.

Deze doorgroeiende bedrijven zijn eerst starters geweest. In 2017 is de oprichting van het Brabant Startup Fonds in gang gezet. De provincie is daarnaast partner in het Brabantbreed netwerk voor startersondersteuning: de Brabant Startup Alliance. Beiden gaan begin 2018 van start.

Arbeidsmarkt/flexicurity

Wij hebben, samen met de arbeidsmarktregio's, actief ingezet op de match van vraag en aanbod. Daarbij werken we aan een vitale beroepsbevolking, die werkt in vitale bedrijven die worden ondersteund door vitale coalities vanuit onderwijs, de overheid en ondernemers. We hebben met name ingezet op de volgende punten:

- Stimuleren van een sterk en innovatief mkb, de banenmotor van Brabant door het ondersteunen van zo'n 20 projecten.
- Afspraken gemaakt om meer flexibiliteit te organiseren voor werkgevers en voldoende zekerheid te bieden aan werknemers. Zo ondersteunen wij MKB United, waarin MKB-bedrijven samen verantwoordelijkheid nemen voor voldoende gekwalificeerd personeel. Ervoor gezorgd dat het onderwijsaanbod en de werkgeversvraag naar personeel beter op elkaar aansluiten met een focus op het mbo, door ondersteuning van Kennispact 3.0. Hierin trekken ROC's en bedrijven in Brabant samen op om stages en leerbanen goed aan te laten sluiten op het theoretische onderwijs. Daarnaast vindt in dit kader curriculumvernieuwing plaats gericht op de banen van de toekomst.
- Zorgen dat alle Brabanders de kans krijgen een passende baan te vinden. Social return bij gemeenten is in Brabant inmiddels gemeengoed, waaraan ook de provincie deelneemt.
- Het versterken van internationale arbeidsmarktkansen onder meer door het openen van grensinformatiepunten bij de grens met België.

Duurzame energie en energietransitie (04.04)

Ons streven is erop gericht om in 2050 een energieneutrale provincie te zijn. In het uitvoeringsprogramma hebben wij, op weg naar 2050, doelen geformuleerd voor het jaar 2020: 14% duurzame energie en 6% bruto energiebesparing (t.o.v. 2015) in 2020, ofwel 4,3% netto energiebesparing (gecompenseerd voor 1,7% toename door economische groei). Deze doelen zijn door CE Delft geanalyseerd in een tussenevaluatie. Daaruit bleek dat we naar verwachting de gestelde doelen voor 2020 m.b.t. het opwekken van duurzame energie behalen (16,5%). CE delft is positief over hoe wij als provincie onze rol invullen in het stimuleren van innovaties in het vroege stadium. Op de totale netto besparing van energie blijven we nog achter (2,2% in plaats van 4,3%). De werkgelegenheid in Brabant in de duurzame energiesectoren groeit.

We hebben mooie resultaten geboekt in 2017. Een aantal daarvan zijn voor Brabanders duidelijk zichtbaar zoals de toename in het aantal elektrische voertuigen op de weg en het aantal zonnepanelen op daken. Andere zijn minder zichtbaar maar minstens zo belangrijk als de groei in het netwerk van individuen, collectieven en organisaties die met elkaar de transitie waarmaken. Hetzelfde geldt voor de toenemende werkgelegenheid. We maken mooie voortgang in Brabant met innovaties op het gebied van duurzame energie.

Op het gebied van elektrisch rijden en slimme laadinfra laat Noord Brabant wederom zien koploper te zijn in Nederland. De toename van het aantal elektrische voertuigen is spectaculair gegroeid en ook op het gebied van de uitbereiding van de laadinfra zijn weer grote stappen gemaakt. Naast uitrol van laadpalen via succesvolle aanbestedingen investeerden we ook in innovatie en ontwikkeling van slimmer en sneller laden. Hiermee blijven we koploper en een interessante provincie voor bedrijven om te investeren in kennisontwikkeling en productie. Het is ons in 2017 gelukt om unieke samenwerking tot stand te brengen tussen kennispartijen en ondernemers uit de high tech wereld, toeleveranciers uit verschillende sectoren en bouwbedrijven waarmee de innovatie op het gebied van geïntegreerde zonnecel-technologie tot nieuwe doorbraakproducten in de markt leidt. Wij hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de totstandkoming van het project SMILE (Sociaal-Maatschappelijke innovatie labs energieneutrale woningvoorraad), door middel van cofinanciering in het kader van OP-Zuid.

Zoals gezegd blijft energiebesparing nog achter. Wij focussen ons op energiebesparing bij (grote) bedrijven. Samen met de omgevingsdiensten hebben we een slimme strategie ontwikkeld hoe we energiebesparing bij bedrijven via actuele vergunningen (met nieuwe standaarden) kunnen realiseren. Onze aanpak is geconcretiseerd en zal veel meer aan de voorkant en specifiek op energiebesparende maatregelen gericht zijn waarmee we veel verder richting de uitvoering zijn dan in (alle) andere provincies. Afgelopen jaar hebben we ons vol ingezet om kennisdeling en aandacht voor energiebesparing te bevorderen bij zowel bedrijven als omgevingsdiensten en daar zijn we in geslaagd.

Op weg naar een energieneutrale industrie hebben we ingezet op twee rollen. Onze rol als bevoegd gezag, in combinatie met het leveren van expertise. En onze rol als partner: we zijn met de industrie in gesprek gegaan hoe we hierin samen op kunnen trekken. Dit doen we via grote projecten zoals EnergywebXL, Geothermie BV of zonnevelden in Budel op het Nyrstarterrein.

We hebben ondersteuning geboden aan de Brabantse samenleving in hun beweging om tot energiebesparing en duurzame opwekking te komen, ruimte gecreëerd voor burgerinitiatieven en kennis uitgewisseld. Sociale innovatie staat bij ons hoog in het vaandel. We hebben bijvoorbeeld het initiatief genomen in grote energieprojecten, zoals het bouwen van een energielandschap langs de A16 met minimaal 100 MW wind. In dit project zijn wij, samen met gemeenten en organisaties in het gebied, een nieuwe standaard aan het ontwikkelen van (sociale) participatie bij duurzame energieprojecten. Daarnaast hebben wij de regio's actief ondersteund in het opstellen van een regionale energiestrategie.

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2017 gerealiseerd?
Economie		
04.01 Algemeen economisch beleid		
<i>Economisch programma 2020</i>		
	<i>Versterking regionale topclusters</i>	Streefwaarde 55 ondersteunende projecten: prestatie gehaald: 39 projecten (van drie regio's)
	Vier mandaatinstellingen die subsidie namens GS verstrekken voor projecten in de startof experimentele fase die bijdragen aan de versterking van de high-tech industrie in Zuidoost-Brabant, agrifood sector in Noordoost-Brabant, social innovation in Midden-Brabant en smart industry in West-Brabant	Grotendeels, drie van de vier Brabantse regio's hebben (in mandaat) de subsidieregeling economie en innovatie Noord-Brabant 2016 uitgevoerd en in 2017 totaal 39 beschikkingen uitgegeven voor ondersteunende projecten uitgesplitst per regio West-Brabant 11 beschikkingen, Midden-

	Indicatoren: 1) aantal ondersteunde projecten met streefwaarde 55 en 2) uitgelokte private investeringen met streefwaarde € 1,85 mln	Brabant 14 beschikkingen, Noordoost-Brabant 14 beschikkingen. Wat betreft uitgelokte private investeringen hebben we nog geen informatie over ontvangen. De regio Zuidoost-Brabant heeft middels een aanvraag begrotingssubsidie aanspraak gedaan voor de middelen van 2017. Dit is bestuurlijk akkoord bevonden. De reden hiervoor is dat de regio zelf meer bijdraagt 10 op 1 en bij de uitvoering te maken had met twee uitvoeringsregelingen. De projecten worden bevoorschot door het Stimuleringsfonds van de regio. De verantwoording vindt plaats bij vaststelling van het projectenprogramma.
	<i>BOM</i>	
	Aansturing van en samenwerking met Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM) door middel van jaarplannen met concrete prestatie-indicatoren (indicator: opdracht obv. Jaarplan) Streefwaarde 1	Ja, in 2017 BOM Meerjarenplan 2017-2020 vastgesteld en het activiteitenplan 2017 .
	<i>Handelsbevordering en meerjarenplan BOM</i>	
	Pilot streefwaarde evaluatie	Ja, evaluatie is gerealiseerd
	Aantal handelsmissies Streefwaarde 6 tot 8	Ja, 6; 4 handelsmissies naar Zuid-Duitsland, 2 handelsmissies naar China
	Website BOM Streefwaarde update website	Ja, update website is gerealiseerd
	Marketing materiaal	
	Aantal informatie-bijeenkomsten Streefwaarde 3 tot 4	Ja, 8 bijeenkomsten georganiseerd als lead partner. Daarnaast betrokken bij 16 netwerk bijeenkomsten als partner en/of spreker. Partners hierin zijn (BZW, Hightech NL, Automotive NL, Provincie en RVO (EVS30)). Succesvolle Brabant Internationaal Ondernemen bijeenkomst georganiseerd met Provincie, RVO BZW, BIZ en KvK op 6 december met grote opkomst (>150 deelnemers)
	Aantal deelnemende Brabantse bedrijven Streefwaarde 60	Ja, 73 deeln.berijven. Behoorlijke dynamiek vanuit hightech op China. Zuid-Duitsland vergt afstemming op NL schaal. Daar dreigt een overvolle agenda door allerlei initiatieven vanuit verschillende regio's. Verdere afstemming via Trade & Innovate NL.

		Hier zijn eerste goede stappen gezet.
	Aantal matchmaking gesprekken Streefwaarde 300	Ja, boven verwachting; 394 Dit is definitieve aantal matchmaking berekend vanuit missies waarbij BOM als lead-partners en partner (missies vanuit regio en/of RVO betrokken was. Laatste missies naar China (hightech) en Duitsland (Automotive) hebben positief effect hierop gehad. Daarnaast beter inzicht gekregen in matchmaking activiteiten buiten missies vanuit Brabant kantoor in Nanjing (China)
	<i>Investeringsbevordering in meerjarenplan BOM</i>	
	Aantal acquisitieprojecten streefwaarde 30	Ja, 39. Target in aantal projecten is ruim behaald.
	Aantal arbeidsplaatsen streefwaarde 1000	Ja, 1138. Na uitzonderlijk jaar 2016 is de omvang van projecten in 2017 kleiner in termen van arbeidsplaatsen en geïnvesteerd kapitaal.
	Totaal investeringsbedrag streefwaarde € 100 mln	Ja € 134,5 mln. 2016 was uitzonderlijk met 4 greenfield investeringen. 2017 laat in dat opzicht een normaal resultaat zien.
	Percentage eigen leads vanuit BOM streefwaarde 10%	Ja, 31%. In 2017 totaal 206 nieuwe leads, waarvan 94 via BOM/BOM netwerk t.o.v. 172 (totaal) in 2016 en 72 via BOM/BOM netwerk (data Achilles)
	Percentage projecten met een R&D-activiteit streefwaarde 15%	Ja, 26%. 10 van 39 projecten. In Q4 opnieuw kritisch gekeken naar projecten geregistreerd in Achilles met activiteiten Technical/Engineering en R&D.
	<i>Internationalisering</i>	
	Handelsbevordering Streefwaarde: 2 handelsmissies en 1 databestand	6 Handelsmissies (2 China, 4 Duitsland) Databestand gereed en overgedragen aan de BOM
	Innovatiesamenwerking d.m.v. aantal gerichte events met streefwaarde 6	3 seminars ten behoeve van kennisinstellingen (Holst, TU/e etc) in Japan, Israël en de Verenigde Staten met als onderwerp open innovatie. Overige 3 gerichte events zie uitgewerkte events fotonica.
	Innovatiesamenwerking d.m.v. financiering van aanvraag voor programma for international business van RVO met streefwaarde: 1 aanvraag	Niet gerealiseerd (PIB-aanvraag Indonesië inzake recycling niet gerealiseerd door opstelling participerende bedrijven die geen risicodragend kapitaal in de PIB-aanvraag wilden stoppen)

	Innvatiesamenwerking fotonica met streefwaarde fotonicaconferentie Den Bosch, Fotonicabeurs München en summerschool Tsukuba University Japan	Gerealiseerd Fotonica conferentie Den Bosch, fotonica beurs München, Summerschool met Tsukuba University Japan. Kick-off meeting Europese alliantie geïntegreerde fotonica.
	Innovatiesamenwerking battery-program. Formele samenwerking Holst Jülich Forschungszentrum provincie Noord-Brabant -Noordrijn Westfalen-Federale overheid Berlijn.	samenwerkingsverband in samenwerking met Europese commissie is totstand gekomen.
	Innovatiesamenwerking Verkenning samenwerkingsregio's	Verkenning tot samenwerking in Europa heeft plaatsgevonden met regio's die actief zijn op het gebied van fotonica, mechatronica, energie opslag/nanotechnologie en regeneratieve medicijnkunde
	Overheidssamenwerking Versterken van relatie tussen Brabant en buitenland Aantal politiek/bestuurlijke ontmoetingen met streefwaarde 5	Bestuurlijke bezoeken hebben plaatsgevonden naar Japan, Verenigde Staten, Israël, Baden-Württemberg, Beieren en China.
	<i>Branding</i>	
	Brabantboodschap en uitstraling op internationale beuren en missies samen met partners. Streefwaarde 3 internationale beurzen	Gerealiseerd: World of Laser Photonics, Electric vehicle Symposium, 2 handelsmissies ism BOM
	Actieve benadering van internationale pers rond internationale activiteiten en successen streefwaarde 1 doelland bij minimaal 1 thema.	Gerealiseerd: benadering (inter)nationale pers rond PLMA/agrofood (België en Duitsland), rond Photonics (Duitsland) en smart mobility (Duitsland)
	Uitgewerkt plan voor meer strategische inzet van branding, naast het blijvend benutten van kansen, om zo de Brabant-propositie nog steviger weg te zetten. Streefwaarde 1 uitgewerkt plan.	Merkstrategie gereed, in uitgebreide vorm. Beknopte vorm in concept gereed.
	Bijdragen aan strategieën of uitvoeringsprogramma's van derden die bij de regiopropositie passend beleid voeren Streefwaarde minimaal 3 bijdragen	Gerealiseerd: bijgedragen aan MJP BOM, aan strategie mbt photonica, aan aantrekken talent (ism Brainport, BOM en PNB), bij innovatie Agrofood, samenwerking opgezette met VisitBrabant tbv de MICE-markt
	Grotere producties Streefwaarde minimaal 2 producties	Productie film Big Data, opzet en uitvoering Patent Match, de Brabantkubus tbv het World Mapping Forum Photonica, de stand op het Laser World of Photonics congres, productie brandingfilm Cultuur
	Profilering van de regio Brabant <ul style="list-style-type: none"> • Merkfilter met aangescherpte 	<ul style="list-style-type: none"> • Merkfilter opgeleverd en gebruik ervan vastgesteld in

	<ul style="list-style-type: none"> merkwaarden • Merkenstrategie • Onderzoeksinstrumentarium tbv monitoring imago en instrumenten • Opzet en uitvoering nulmeting op perceptie/imago 	<p>GS dd 12 september 2017.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Merkstrategie en opzet onderzoeksinstrumentarium: eind 2017 gereed
	<p>Branding instrumentarium</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelen online platform (brandbox) • Succesvolle advisering on brand/off brand bij 10 projecten /evenementen (merkenmatrix) 	<p>Aanbesteding online platform: gereed. Conceptplatform: gereed. Succesvolle advisering gerealiseerd bij: agrofood (PNB), Provada (BRabantStad), Transport & Logistiscs beurs München (PNB), MICE-markt (vte/VisitBrabant), BrabantSport, Talent (Brainport en PNB), Dutch Technology Week (Brainport), BrabantC, Inpat Center, Brabant International Day (PNB), afdeling Cultuur (PNB), Brainport International Programme</p>
	<p>Branding campagnes Duitsland</p> <ul style="list-style-type: none"> • In kaart gebracht medialandschap in Zuid-Duitsland (mediascan en media strategie) • 0-meting profiel van Brabant in Duitsland op fotonica en mobiliteit • 4 artikelen in relevante Duitse media (incl. social media) op genoemde thema's. 	<p>Gerealiseerd: mediascan Duitsland, imagometing onder journalisten mbt Smart Mobility tav bekendheid van (de kracht van) de regio Brabant, artikelen aangeboden aan Duitse (vak)pers mobiliteit</p>
	<p>Branding campagnes Talent</p> <ul style="list-style-type: none"> • Afgerond customer journey onderzoek onder doelgroep 'talent' • Gezamenlijke website international students Brainport/Brabant • Matchmaking talent met bedrijfsleven op 1 groot internationaal evenement. 	<p>Customer journey onderzoek afgerond. Resultaten gedeeld met relevante partners (PNB, Brainport). O.b.v. onderzoeksresultaten is een eerste aanzet gemaakt voor een traject op aantrekken en behouden van Talent. Website international students Brainport iets vertraagd, volgt binnenkort.</p>
	<p><i>Europese programma's</i> Uitputting van de Europese Subsidie programma's ter verwezenlijking van de provinciale doelen (indicator: % uitputting) streefwaarde 95%.</p>	<p>Ja, het OP-Zuid programma dat in eigen beheer uitgevoerd is voor 100% uitgeput. Het POP2 en het Interreg programma is nagenoeg voor 100% uitgeput en heeft inmiddels de eindverantwoording van de EC hiervoor ontvangen. In totaal is vanuit deze 3 programma's in de programmaperiode 2007-2014 voor 134 mln (16 mln Interreg + 26 mln. POP2 + 92 mln. OP Zuid) aan Europees geld in Brabant gerealiseerd. Met name op projecten op</p>

		het gebied van economische innovatie. energietransitie, stedelijke ontwikkeling en natuurbehoud en landbouw
	Toegevoegd : Innovfin/ENSP (equity and new special products) - faciliteren van direct funding bij de Europese Investeringsbank (EIB)/European Investerings Fonds (EIF), opwerken van investment memoranda. Streefwaarde 1 a 2	In september 2017 heeft PS besloten in te zetten op de inrichting van een brabantse MKB-faciliteit (equity deel)
	Toegevoegd: Europees fonds voor Strategische Investerings (EFSI) Van de 17 "mogelijke EFSI" projecten, 1 á 2 projecten samen met Nederlands Investerings Agentschap (NIA) geformuleerd te krijgen in een aanvraag richting de Europese Investeringsbank (EIB)/Europees Investerings Fonds (EIF) binnen de looptijd van het Europees Fonds voor Strategische Investerings 2015-2019.Casus/project MKB plusfaciliteit: Op basis van het volledige ex ante kapitaalonderzoek (waarin Brabant heeft bekeken hoe het EFSI hulp kan bieden aan brabantse MKB bedrijven dit jaat in samenwerking met EIB en EIF) heeft GS in juli besloten in te zetten op de inrichting van een MKB-plus faciliteit en inmiddels aangeboden aan Provinciale Staten. Streefwaarde 1	In 2017 hebben de eerste gesprekken met het Europees Investeringsfonds (EIF) en het Nederlands Investeringsagentschap (NIA) plaatsgevonden over opening van een Brabants Luik om kapitaal te kunnen verstrekken(Equity deel). Dit loopt voortvarend en verwacht wordt eind eerste kwartaal 2018 te openen. Eerste verkenningen met de Europese Investeringsbanl (EIB) en NIA plaatsgevonden tav de leningen kant van de faciliteit (debt deel). Doelstelling om deze in 2018 een overeenkomst te tekenen
	Opleveren en lanceren van operationele regelingen voor 3 majeure Europese programma's (indicator: aantal openstellingen) Bij bestuursrapportage is de streefwaarde verhoogd van 7 naar 11	De geplande openstellingen voor OPZuid, Interreg en POP3 lopen volgens planning. In 2017 zijn er in totaal 19 openstellingen geweest. Dit zijn er meer 8 meer dan in de bestuursrapportage zijn aangegeven.
		In 2017 zijn er voor het POP3 programma in totaal 12 openstellingen geweest. Dat is 1 meer dan gepland. Voor OPZUID 4 openstellingen
04.02		
Economisch programma Brabant		
<u>Vrijetijdseconomie</u>		
<i>Beleidskader en uitvoeringsagenda Vrijetijdseconomie PS 11/13</i>		
	<i>MKB en ondernemerschap</i>	

	Aantal ondersteunde starters Streefwaarde 150	Ja, daadwerkelijk 685, waaronder 110 nieuwe starters
	Aantal verstrekte, uitstaande en terugbetaalde PoC en preseedleningen Streefwaarde 35	Gedeeltelijk, daadwerkelijke leningen 27. Aan het einde van 2017 zijn financieringen extra kritisch bekeken door de IC's vanwege uitputting van de startersfondsen. Dit wordt in 2018 opgelost door het instellen van een Startup Fonds Brabant dat voor continuïteit zorgt.
	<i>Innovatie met topclusters voor maatschappelijke opgaven</i>	
	Aantal obv. programma's Topclusters toe te voegen testomgevingen (Living Labs, field labs, proeftuinen). Streefwaarde 14	Ja, ruim. Binnen de high tech bedraagt het aantal testomgevingen 11 waarvan 8 in 2017 gestart en 3 in voorbereiding (start daarvan in Q1 2018), Binnen het Maintenance cluster en het Life sciences cluster ieder 3 en via POP zijn 6 proeftuinen toegevoegd aan het (agro)food cluster.
	Aantal ontwikkelde en begeleide business cases, zowel vanuit samenwerking (clusters) als individueel (bedrijfsontwikkeling) Streefwaarde 96	Ja, het aantal ontwikkelde businesscases bedraagt 96. Aantal bedrijven in BOM portfolio met groeicontract eind 2017: 80 Aantal ontwikkelde en begeleide businesscases vanuit kpi's uit onze provinciale uitvoeringsprogramma's (mn HTSM en Maintenance en Services): 16
	Aantal bedrijven dat begeleid is naar financiering en dat heeft gekregen Streefwaarde 18	Ja, het aantal bedrijven bedraagt 24
	Aantal projecten waarbij sprake is van een bijdrage aan maatschappelijke opgaven (koppeling met het Economisch Programma 2020) Streefwaarde 60% van de bedrijven.	Ja, het percentage is 69%
	Via MIT- resp. OPZuid ge(co)financierde projecten gericht op productontwikkeling	projecten met een Brabantse leadpartner 25 (MIT) en 12 (OP-Zuid) Totaal aantal Brabantse deelnemers 54 (MIT) en 19 (OP-Zuid)
	D.m.v. RedMedTech fonds; uitstaande leningen: aantal octrooileningen (12 gedurende looptijd) aant. pre-seedleningen (12 gedurende looptijd) aant. proof-of-conceptlening(12 ged. Looptijd) Streefwaarde 19 leningen in beheer	Het fonds bevindt zich sinds begin 2017 in de beheerfase. Er worden geen nieuwe leningen uitgezet. Op dit moment heeft het fonds nog 19 leningen uitstaan. Situatie conform planning. De bedrijven die uit dit fonds leenden haalden ruim 12,5 mln. aan vervolfinanciering binnen via het uitgeven van aandelen, leningen, subsidie of crowdfunding.

	D.m.v. Life Science & Health Fonds; Financiële ondersteuning o.g.v. medicijnontwikkeling (indicator: aantal bedrijven) Streefwaarde 10-15	Ja, Lifetec realisatie conform planning: Het Lifesciences & Health fund en het Brabant Life Science Seed fund. Deze fondsen zijn inmiddels gesloten, bevinden zich in de beheersfase en hebben een onafhankelijk fondsmanagement.
	D.m.v. Business Park Aviolanda; (indicator: aantal nieuw gevestigde bedrijven op BPA) streefwaarde 1 per jaar	Ja, in 2017 hebben zich twee Aerospace Maintenance bedrijven binnen Aviolanda gevestigd, nl. Aeronamic en Terma.
	Tot standkoming PPS voor Aerospace en Maintenance op BPA Streefwaarde 1 per jaar	Ja, de ontwikkeling van de multifunctionele Aviolandahal bevindt zich in de realisatiefase met PPS-partners Defensie, Fokker, HeliOne en DCMC
	D.m.v. Oss Life Science Park; ingroeipercentage (indicator: % verhuurd tov lokaal verhuurde ruimte) Streefwaarde 60%	Ja, in 2017 is 68% verhuurd tov lokaal verhuurde ruimte
	D.m.v. Innovatiefonds (zie Paragraaf 8 investeringsagenda) * nominale waarde Streefwaarde na 24 jaar gelijk aan inleg * Multiplier Streefwaarde 3 * Nieuwe oplossingen voor maatschappelijke opgaven middels innovaties (%) Streefwaarde 40-50% * Versterken van de Brabantse economie en bevorderen van werkgelegenheid (%) Streefwaarde 50-60% * Sluiten van de keten van financieringsmogelijkheden voor innovatieve MKB-bedrijven in de topclusters van Noord-Brabant (%) Streefwaarde >60%	*De toekomstverwachtingen van de huidige portefeuille zijn positief. De gerealiseerde ontvangen kasstromen plus het verwacht rendement van de portefeuille zijn per saldo € 41 miljoen hoger dan de investeringen en gemaakte kosten. * Bij de huidige investeringen is de multiplier 27 (37 bij directe investeringen, 41 bij fund tot fund en 4 bij fondsen in eigen beheer). * Bij de huidige investeringen is dit 51% en is dit licht gestegen ten opzichte van eind 2016 (49%) en voldoet daarmee aan de norm. * Bij de huidige investeringen is dit 98% en voldoet daarmee aan de norm. * Bij de huidige investeringen is dit meer dan 80% en voldoet daarmee aan de norm. (25 pre-seed, 13 early stage, 9 growth en 3 later stage participaties)
	D.m.v. Breedbandfonds; * mate van revolverendheid Streefwaarde Eindwaarde 2038 Vergroten marktdynamiek: * multiplier streefwaarde > 2 * beoogde aantal aansluitingen: huishoudens resp. bedrijven Streefwaarde 50.000 respectievelijk 3.000	Verwachte revolverendheid: 98,5 % / 100 % niet mogelijk nu er geen nieuwe financieringen verwacht worden waaraan fondskosten doorgerekend kunnen worden . *Bij de huidige 3 projecten is deze 2,12. De verwachting is dat de multiplier ≥ 2 blijft. *Het aantal cumulatief aangelegde door BFB gerapporteerde aansluitingen is

		2613. Dit gaat om een voorlopig aantal aansluitingen omdat pas bij definitieve vaststelling van de subsidie het definitieve aantal aangesloten adressen bekend wordt gemaakt.
	<i>Uitvoeringsagenda vrijetijdseconomie</i>	
	Rapportage midterm review Streefwaarde 1	Ja, op 5 december is de midterm vastgesteld door GS en is ter kennisname aangenomen in de procedurevergadering van 18 december 2017. Uit de evaluatie blijkt dat het beleid grotendeels effectief en efficiënt is. De hoofddoelen voor 2020 op het gebied van banen en bestedingen worden naar verwachting gehaald. Het is hiervoor van belang dat de provincie de ontwikkeling van de sector blijft stimuleren en faciliteren en blijft investeren in de marketingorganisatie VisitBrabant. De vier aanbevelingen uit de midterm review worden in 2018 verder uitgewerkt.
	Crossovers Vrijetijdseconomie met andere provinciale opgaven (indicator: aantal) Streefwaarde 2	Ja, in 2017 zijn de voorbereidingen gestart met Agrofood voor het themajaar We Are Food. Deze start op 1 maart 2018. Het themajaar Mondriaan tot Dutch Design 2017 was een succes en heeft Brabant € 15,4 miljoen extra opgeleverd. Verder is ingezet op van Gogh, Crossroads en Zuiderwaterlinie.
	Rapportage Leisure Ontwikkel Fonds: geïnvesteerd vermogen (indicator: aantal) streefwaarde 1	Ja, naast de provincie leveren ook alle regio's een bijdrage aan het LOF. In september is het LOF gestart, de eerste aanvragen zijn binnen en worden besproken in eerstvolgend investeringscomite van 2018.
	Toegevoegd bij bestuursrapportage: Meer bezoekers: Nederlandse en international shortbreaks (indicator: aantal) Streefwaarde in 2020 meer dan 864.000 Nederlandse shortbreaks en meer dan 360.000 buitenlandse shortbreaks.	Ja, in de midterm review worden de volgende belangrijkste resultaten ten aanzien van 'meer bezoekers' gemeld: <ul style="list-style-type: none"> • Tussen 2012 en 2016 groeide het aantal verblijfgasten en dagtoeristen. • Het grootste deel van de groei is toe te schrijven aan de toename van buitenlandse gasten.
	Toegevoegd bij bestuursrapportage: *Brabantbrede marketing VisitBrabant: activatie bezoekers op platform VB en activatie ondernemers en netwerken (communitybuilding) (indicator: aantal) streefwaarde in 2020 30.000 unieke bezoekers en 250 ondernemers en 15	Ja, gemiddeld 50.000 unieke bezoekers per maand op visitbrabant.com. 14% van de bezoekers in 2017 is afkomstig van buiten Nederland. Eind 2017 zijn ruim 200 ondernemers aangesloten bij Business Services (voorheen ConnectBrabant). In de

	netwerken.	<p>Visittafel, ondernemersbijeenkomsten en andere relevante overleggen wordt contact onderhouden met ondernemers.</p> <p>BrabantNacht 2017 is georganiseerd met 24 partners en telde 20 belevingen. De PR-campagne had een zeer groot mediabereik (uniek bereik van ruim 21 miljoen).</p>
<u>Arbeidsmarktbeleid</u>	<i>Arbeidsmarktbeleid</i>	
	Aantal personen begeleid naar (ander) werk streefwaarde 700	Ja, als volgt verdeeld; MB: 223 + 171 (in de pijplijn), ZO-Brabant: 795, NO-Brabant: 295, West-Brabant: 190
	Jeugdwerkloosheidsvrije zone in 2019 (% tov 2016) Streefwaarde 10% minder werkloosheid tov 2016	<p>520 jongeren geholpen en 250 jongeren begeleidt naar werk/ studie of ander traject. Doelstelling is om ultimo 2018 100% van alle jongeren in beeld, binnen 4 maanden een passende vorm van ondersteuning te bieden. Voor 2017 gold een target van 40%. Hoewel we dit target in 2017 met ruim 83% ruimschoots hebben gehaald, moeten we vaststellen dat een 100%-score niet realistisch is. De dienstverlening aan niet-uitkeringsgerechtigden is immers op basis van vrijwilligheid en jongeren zijn vrij om dienstverlening te weigeren. We zien de 10e0%-target dan ook meer als een ambitie om te komen tot een sluitende aanpak waarin partijen maximaal op elkaar zijn aangesloten en voorkomen wordt dat jongeren tussen wal- en schip landen.</p>
	Aantal innovatieve initiatieven dat financieel ondersteund wordt Streefwaarde 10	Ja, Regeling Innovatieve projecten afgerond en 18 projecten zijn ondersteund.
	Bereik van Brabantse ondernemers door ambassadeurs van 'Brabants Besten' streefwaarde 750	Ja, 750 betreft het aantal voor de bestuursperiode 2016-2019. Voor 2017 is het aantal van 250 ruimschoots bereikt.
	Projecten uitgevoerd in het kader van Flexicurity streefwaarde 4	Ja, 4 vanuit de regeling 'Economie en Innovatie Noord-Brabant'
	Pro/VSO scholen werkplekken bij bedrijfsleven Streefwaarde 50	<p>Nee, praktijk wijst uit dat er meer directe sturing moet plaatsvinden op het leggen van verbinding tussen scholen en het bedrijfsleven. Er is al wel verbinding gemaakt op strategisch niveau, maar dit blijkt onvoldoende tot het gewenste effect te leiden. Vanuit scholen vindt nu nog te veel op ad-hoc basis plaatsing van leerlingen plaats. Door het project zijn dan ook nog géén</p>

		nieuwe werkplekken beschikbaar gekomen. Komende periode wordt meer ingezet op sturing op operationeel niveau. Streefwaarde zal worden aangepast.
	Aantrekken en behouden van internationale studenten streefwaarde 250	Voor aantrekken en behoud talent is onlangs BISP afgerond, over schooljaar 2016-2017 met 180 studenten. Er lopen nog meer projecten Resultaten van deze projecten laten zich niet in jaren meten, dat gaat cumulatief en is niet uit te splitsen. Het aantal van 250 voor het jaar 2017 is bereikt
	Plaatsen van Brabanders over de grens van België en Duitsland Streefwaarde 30	Het grensoverschrijdend actieplan (Asscher-middelen van Rijksweg) is niet doorgegaan vanwege wettelijke belemmeringen.
<u>Energie</u>		
<i>Energietransitie als kans voor innovatie en duurzaamheid PS 59/10</i>		
<i>Energietransitie 2016-2019</i>		
04.04 Duurzame energie en energietransitie	Internationaal onderzoekscluster Solar operationeel * Onderzoeks- volume toegenomen > € 20 mln Streefwaarde minimaal € 20 mln per jaar	De regeling van Solliance is verlengd tot maart 2020. De reden is dat de aankoop van een machine is vertraagd. Het onderzoeksvolume voor 2018 wordt daarom ook gespreid over 2018 en 2019. De doelen worden hiermee gerealiseerd in 2018.
	* Aantal arbeidsplaatsen in solar industrie Streefwaarde 90 arbeidsplaatsen	Is gerealiseerd.
	Oprichting Europees onderzoekscluster KIC-Innoenergy (indicator: aantal succesvolle projecten (cumulatief)) Streefwaarde 10	Gerealiseerd. KIC-Innoenergy heeft 19 projecten succesvolle projecten gerealiseerd.
	streefwaarde minimaal € 15 mln per jaar	Gerealsieerd, zie hierboven.
	Cleantechfonds: * aantal investeringen	Het cleantechfonds is in 2014 gestart. Sindsdien zijn er 2 investeringen gedaan. Uit het oogpunt van efficiënt fondsbeheer is voorgesteld het Cleantechfonds samen te voegen met het Innovatiefonds en zo meer tegemoet te komen aan bedrijven in een eerdere fase van ontwikkeling. Dit voorstel is nog in onderzoek. Naar

		verwachting zal het besluit over samenvoeging in Q1 van 2018 genomen worden.
	* Directe werkgelegenh. Streefwaarde 75 arbeidsplaatsen	BOM rapporteert hier niet over
	<p>Ontwikkeling Biobased economy in Brabant:</p> <p>* Aantal FTE op de Green Chemistry Campus Streefwaarde 85</p> <p>* aantal investeringen Biobased fund (cumulatief) streefwaarde 5</p>	<p>Op dit moment zijn 3 kennisinstellingen en 9 bedrijven op de Green Chemistry Campus gevestigd. In totaal betreft dit 74 formatieplaatsen. In 2017 is een nieuwe directeur aangetreden en is het uitvoerend team op sterkte gebracht. Verder is besloten tot de bouw van een demofaciliteit die in 2018 wordt gerealiseerd. In 2017 is een eigen toegangsweg en ingang gecreëerd waardoor de campus beter bereikbaar en toegankelijker is geworden. Het internationale onderzoeksprogramma BIORIZON uitgevoerd door TNO, ECN en VITO is in 2017 een volgende fase ingegaan. Hierdoor zullen in 2018 meer onderzoeksactiviteiten op de campus gaan landen en onderzoekers van kennisinstellingen zich permanent gaan vestigen in de regio. Een deel van de demofaciliteit op de campus is ook direct aan deze kennisinstellingen verhuurd. Vanuit het Biobased fund zijn drie participaties gedaan. Bij de Burap 2016 is deze indicator naar 3 bijgesteld. Het biobased fund is na intensief overleg met de BOM over fondsvoorwaarden en revolverendheid in het proces om een aantal kleinere fondsen samen te voegen en beter af te stemmen op de vraag van de markt in 2017 geïntegreerd in het bredere innovatiefonds van de BOM.</p>
	<p>D.m.v. Energiefonds (zie Investeringsagenda)</p> <p>* Herinvesteringen na exits Streefwaarde 2-3</p> <p>* Minimale CO2 reductie per geïnvesteerde euro Streefwaarde >30 kg op € 1 investering</p> <p>* Multiplier Streefwaarde warehousefunctie >4, projectontwikkelfunctie >2</p> <p>* mate van revolverendheid Streefwaarde na 24 jaar € 60 mln</p>	<p>Het energiefonds zit nog in de investeringsfase. Er zijn nog geen exits gedaan</p> <p>Gerealiseerd: op basis van de huidige investeringen is een kostprijs CO2 reductie 83 kg per geïnvesteerde euro.</p> <p>Gerealiseerd: Op basis van de huidige investeringen is de multiplier voor de warehousefunctie 7,4. . De KPI voor de projectontwikkelfase is in overleg met de provincie komen te vervallen vanwege de verruiming van de investeringsvoorwaarden in de ontwikkelfase vanuit het energiefonds van 50% naar 90% van het benodigde</p>

	<p>* maxima gereel. grootheden v maatschappelijke opgave over fondsvermogen Streefwaarde maximaal 33% per technologie.</p> <p>Minimaal 10% financiering in kleinschalige projecten</p>	<p>kapitaal (GS besluit 11 april 2017) Afspraak is dat de revolverendheidsratio uit komt op 1.84 aan het einde van de fondsperiode. Dit betekent een rendement van 84% over de gehele looptijd van het fonds. Huidige revolverendheidsratio na 4 jaar is 0.73. Na 6 jaar zou deze 1 moeten zijn. Er moet de komende jaren in lijn door geïnvesteerd worden.</p> <p>Gerealiseerd: Alle investeringen op de verschillende technologieën (zon, wind, WKO, geothermie) liggen onder de 33%. Dit betekent dat er op alle technologieën ruimte is om te investeren vanuit het fonds. De kleinschaligheidsratio is ruim gerealiseerd en is 31.2%. Er wordt dus in ruime mate ook in kleine projecten geïnvesteerd.</p>
	<p>Percentage duurzame energie Streefwaarde 8%</p>	<p>Laatst bekende cijfer is het cijfer van 2015, zijnde 6,8%. Een extrapolatie van positieve en negatieve effecten voor 2016 leert dat in 2016 het percentage hoogstwaarschijnlijk 7,0 is. Onderzoek uit de midterm review geeft aan dat de doelstelling voor 2020 naar alle waarschijnlijkheid wordt gehaald.</p>
	<p>Percentage CO2- reductie tov 1990 Streefwaarde 4%</p>	<p>De landelijke cijfers laten een toename van CO2-emissie sinds 1990 zien van 14%, vanaf 2010 is deze trend gekeerd en de CO2-emissie redelijk stabiel gebleven (toename 0,5%)</p>
	<p>Fte werkzaam in de duurzame energiesector. Streefwaarde bijgesteld bij bestuursrapportage van 10.200 naar 5000</p>	<p>Begin 2018 is onderzoek uitgevoerd naar de werkgelegenheid in Brabant in de duurzame energiesectoren. Uit het concept-rapport blijkt dat de werkgelegenheid in Brabant 5.000 FTE bedraagt.</p>
	<p>Aanpak nul op de meter (NOM) in de bebouwde omgeving (indicator: aantal huizen) Streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 1000 naar 600</p>	<p>Is gerealiseerd, per eind 2017 zijn ruim 700 woningen in Brabant nul op de meter. Daarnaast zijn er van 2018 t/m 2022, 2500 woningen ingepland om te renoveren en circa 700 NOM-nieuwbouw woningen gepland. T/m 2022 worden dus meer dan 3000 woningen gerealiseerd.</p>
	<p>Onze eigen gebouwen zijn verduurzaamd. Streefwaarde start uitvoering</p>	<p>Is gerealiseerd, De voorbereidingen voor de verduurzaming van provinciehuis zijn gestart. De vijf provinciale steunpunten worden in 2018 aangepakt.</p>

	De provincie stimuleert en ondersteunt Brabantse overheden bij het verduurzamen van hun vastgoed, oa via Energiefonds (indicator: aantal gemeenten) Streefwaarde 10	Is gerealiseerd. In meer dan 10 Brabantse overheden wordt een plan ontwikkeld om hun vastgoed te verduurzamen. De aanpak daarvan wordt gefaciliteerd via een actietafel van de BEA.
	Zero Emissie openbaar vervoer Brabant (%) Streefwaarde 9%	Het percentage zero emissie bussen is momenteel 8 %. Er rijden inmiddels 48 zero emissie bussen in Brabant Per april 2018 komen er nog 9 bussen bij en wordt de streefwaarde van 9% voor 2017 en 2018 gerealiseerd.
	Een dekkend netwerk van publieke laadinfrastructuur voor elektrisch rijden (indicator: aantal laadpunten) Streefwaarde 3500	Is gerealiseerd. We hebben 3770 oplaadpunten waarvan er 1770 publiek zijn en 2800 laapalen waarvan er 1060 publiek zijn. Daarmee hebben we landelijk een bovengemiddeld goede infrastructuur voor elektrisch rijden. Samenwerking met B5 is gestart om middels innovatie versnelling te bewerkstelligen.
	Aantal elektrische voertuigen in Brabant Streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 25000 naar 20000	Is gerealiseerd. De groei in het aantal volledig elektrische voertuigen is indrukwekkend. Op basis van de landelijke cijfers (RVO) en een extrapolatie van die cijfers naar Brabant, rijden er per 31-12-2017 ca. 27.700 elektrische voertuigen in Brabant.
	Bij vergunningverlening toezicht en handhaving wordt energie een speerpunt. Basics zijn op orde door intensievere aanpak met de omgeving diensten (indicator: aantal opdrachten aan omgevingsdiensten) Streefwaarde 3	Is gerealiseerd. Aan de drie omgevingsdiensten is in 2016/2017 een opdracht verstrekt om het VTH traject te intensiveren ten aanzien van energiebesparende maatregelen (streefwaarde gerealiseerd). De extra provinciale opdracht energiebesparing bij bedrijven heeft er aan bijgedragen dat de aandacht voor dit onderwerp bij omgevingsdiensten fors is toegenomen. Dit heeft tevens geleid tot kennisopbouw, capaciteitsuitbreiding (deels inhuur) en interne organisatorisch verbindingen bij de omgevingsdiensten.
	We hebben met minimaal 20 grootverbruikers afspraken over de energietransitie. Streefwaarde 20	Is gerealiseerd. In 2017 is een netwerk opgezet voor grootverbruikers waarvoor 30 bedrijven zijn aangeschreven waarbij 15 bedrijven zich hebben aangemeld (Brabantse Energy Leaders). Daarnaast zijn er de nodige individuele bedrijven waarmee we in gesprek zijn over energiebesparing en verduurzaming van hun bedrijfsprocessen.

	<p>We voeren min 3 grootschalige projecten (50MW of meer) uit (EnergywebXL, Geothermie BV en Nyrstar in uitvoering Streefwaarde start uitvoering 1e boring SDE aanvraag)</p>	<p>- Friesland Campina, Bavaria, Mars, Ennatuurlijk en Geothermie Brabant ondertekenden in juni 2017 een overeenkomst om samen onderzoek uitvoeren naar de kansen voor diepere geothermie tussen Veghel en Someren. Dit onderzoek loopt in 2017 en 2018.</p> <p>De 1^e boring is uitgesteld, zorgvuldigheid noodzaakt tot nader onderzoek. Voor Zevenbergen is in 2017 een winningsvergunning aangevraagd.</p> <p>Rond Energyweb XL (warmtekoppeling Moerdijk–Nieuw Prinsenland) vordert de samenwerking. Shell, Attero, BMC, TOM, SuikerUnie, gemeenten Moerdijk en Steenbergen, het Havenbedrijf, Enpuls en de Provincie werkten in 2017 aan een businesscase die 1e helft 2018 naar verwachting gereed is. Op basis van de businesscase kan een investeringsbeslissing worden genomen.</p> <p>Voor het 65 ha zonnepark op het terrein van Nyrstar (Budel) is SDE+ subsidie toegekend. Het zonnepark wordt één van de grootste van Nederland en gaat jaarlijks 33 MW zonnestroom opleveren. Dit komt overeen met het energiegebruik van 16.000 huishoudens. De bouw van het zonnepark start in het eerste kwartaal van 2018.</p>
	<p>Sustainable Energy Farming: Kenniscluster ontwikkelen en uitvoeren van projecten. Streefwaarde kenniscluster is opgebouwd en de eerste 5 projecten lopen (10 initiatieven in 2020)</p>	<p>Is gerealiseerd. Er lopen 7 aansprekende projecten, waarin we het proces faciliteren o.a. dmv kennisontwikkeling en – deling gericht op uitvoering, waaronder Energie neutrale glastuinbouw Steenbergen, Nieuwbouw Excellence and Experience gebouw Treeport, Energie uit watergangen, Logistiek Business Centre Treeport en Gezamenlijk energiecollectief van ondernemers en inwoners. Dit gebeurt vooral via Werkplaats De Gruyter onder de noemer Sustainable Energy Farming, waar waardevolle kennis wordt opgebouwd en gedeeld.</p>
	<p>We ontwikkelen een visie op energieke landschappen Streefwaarde een visie op energie en ruimte in Brabant is gereed als input voor de omgevingsvisie</p>	<p>Is gerealiseerd. In 2017 is een visie op energieke landschappen geleverd als input voor de provinciale omgevingsvisie. Duurzame energie is één van de hoofdopgaven in de</p>

		omgevingsvisie. De omgevingsvisie moet een belangrijke basis gaan vormen en een aantal kaders scheppen voor de grootschalige uitrol van duurzame energieprojecten voor de komende jaren.
	We dragen bij aan regionale energie strategieën (indicator: aantal strategieën) streefwaarde 4	De regionale energiestrategieën van 2 regio's zijn gereed (Zuidoost Brabant en West-Brabant). De strategie voor Hart van Brabant wordt begin 2018 afgerond. Het opstellen van een strategie voor NO-Brabant is in 2017 door de regio opgestart.
	We dragen bij aan het vergroten van kennis bij gemeenten. streefwaarde een Brabants kennisnetwerk rondom Energie en Ruimte/energielandschappen is opgebouwd	Rond de regionale energiestrategieën wordt gewerkt aan het opbouwen van een kennisnetwerk met betrokkenheid vanuit de 4 O's. Daarnaast is in 2017 de samenwerking met Enpuls op dit onderwerp verder verstevigd o.a. door afsluiten van een Samenwerkingsovereenkomst Sociale Innovatie.

Inzet verbonden partijen

Havenschap Moerdijk

Op het Haven- en Industrierrein Moerdijk werken ongeveer 8,5 duizend mensen en indirect biedt het nog eens bijna 8 duizend banen, waarmee het stevig bijdraagt aan het Actieplan Economische Structuurversterking West-Brabant en de werkgelegenheid in de regio. Verder is de Haven van Moerdijk een nationaal en Europees knooppunt van multimodale vervoersstromen, dat een belangrijke positie inneemt in de Vlaams-Nederlandse Delta.

De aanwezige chemische bedrijven op het terrein dragen bij aan innovaties op de cross sectorale ontwikkelingen van de biobased economy. Op het gebied van energie worden ook de mogelijkheden verkend om duurzame verbindingen tot stand te brengen door het hergebruik van warmte reststromen.

Enexis

Enexis is, als één van de ondertekenaars, een belangrijke partner in de Brabantse Energie Alliantie. Ook in het Provinciale energieprogramma zijn verschillende thema's zoals warmte, energieke landschappen, Nul op de meter, sustainable energy farming en groene mobiliteit waar de rol van Enexis van grote meerwaarde kan zijn.

Enexis, provincie en deelnemende gemeenten hebben op dit moment al een meerjarige samenwerking voor de ontwikkeling en uitrol van laadinfrastructuur voor elektrisch vervoer in Brabant. Ook zijn er aanvullende afspraken over samenwerken in Buurkracht en nul op de Meter. In 2017 vindt verdieping en verbreding van deze samenwerking plaats.

De alliantie tussen Enexis en provincie biedt door zowel concrete als strategische samenwerking een belangrijk fundament voor het kunnen behalen van de energiedoelstellingen ten aanzien van CO2 reductie en Groene groei in Noord-Brabant.

Special Purpose Vehicles (SPV's)

In 2009 is besloten de aandelen in het productie- en leveringsbedrijf van Essent te verkopen aan energiebedrijf RWE. Netwerkbedrijf Enexis is hierbij eigendom gebleven van de publieke aandeelhouders. Daarnaast is een aantal Special Purpose Vehicles opgericht om de verkoop van Essent financieel verder af te wikkelen. Het gaat hierbij om de volgende SPV's: CBL Vennootschap BV, Vordering op Enexis BV, Verkoop Vennootschap BV, CSV Amsterdam BV en Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV.

Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM)

In 2017 is het Meerjarenprogramma van de BOM vastgesteld. Dit programma wordt vervolgens jaarlijks geactualiseerd. Het beleid van de provincie Noord-Brabant is er op gericht om te komen tot een veerkrachtige, concurrerende economie die de basis biedt voor voldoende werkgelegenheid en die werkt aan de maatschappelijke opgaven. Doel is om te behoren tot de top van kennis- en innovatieregio's in Europa.

De transitie naar een dergelijke innovatieve, circulaire en robuuste Brabantse economie draagt bij aan een aantal maatschappelijke opgaven. De uitvoering van het Economisch Programma en de inzet van de BOM gaan immers niet alleen over het vergroten van ons concurrerend vermogen, maar leveren ook een bijdrage aan de maatschappelijke uitdagingen van onze tijd. De provincie Noord-Brabant stuurt daarbij op een fors aantal vlakken, in lijn met het bovenstaande beleidskader. En de provincie Noord-Brabant werkt daartoe samen met een fors aantal organisaties. Naast de BOM betreft dit organisaties als de triple-helix-organisaties, de universiteiten en hogescholen, gemeenten, de valorisatieprogramma's, etc.

De totaalopgave voor het bevorderen van een concurrerende economie in relatie tot de maatschappelijke opgaven is daarbij het uitgangspunt. De opdracht van de BOM is een afgeleide van de totaalopgave zoals we die zien.

Business Park Aviolanda

Het BPA draagt bij aan het verzilveren van kansen voor het topcluster Aerospace & Maintenance die ontstaan door de komst van onderhoudswerk aan de F-35 naar Woensdrecht. Dit betekent meer werkgelegenheid en meer bedrijvigheid wat bijdraagt aan het concurrerend vermogen van de regio.

Delta NV

Delta NV is hoofdzakelijk georiënteerd op Zeeland met haar activiteiten. Het belang voor Brabant is dan ook gering en daarmee ook de bijdrage van Delta aan het programma Economie en energie. Delta kiest steeds vaker voor duurzame vormen van energieopwekking.

Green Chemistry Campus

De ontwikkeling op de Green Chemistry Campus betreft de biobased economy, die deel uitmaakt van het bereiken van een circulaire economie. De biobased economy stimuleert de cross-sectorale samenwerking tussen chemie en agrofood waarmee nieuwe verdienmodellen worden opgezet.

Oss Life Science Park Vastgoed (OLSP)

OLSP Vastgoed is een belangrijk onderdeel van het Pivot Park en draag als zodanig bij aan de ontwikkeling van het topcluster Lifesciences & Health.

04.01 Algemeen economisch beleid

Inleiding

Het doel is een sterke regionale economie, die toekomstbestendig is en zorgt voor de werkgelegenheid van morgen. Een belangrijke voorwaarde voor duurzame groei is een economie die veerkrachtig is. Een economie die snel weet in te spelen op economische en maatschappelijke veranderingen en zich weet aan te passen aan nieuwe mondiale omstandigheden. In de lerende economie blijft het ontwikkelen van nieuwe kennis belangrijk, maar ook het mobiliseren en slim toepassen van kennis, ideeën en technieken die te vinden zijn in andere bedrijven, sectoren en landen. Kortom, het circuleren van kennis.

Voor een verdere duurzame economische ontwikkeling is het belangrijk dat de basis op orde is en blijft. Concreet gaat het – in relatie tot het provinciale beleid – dan om de arbeidsmarkt, werklocaties, breedband en de vrijetijdseconomie.

Voor een krachtige Brabantse economie is het belangrijk om internationaal de kansen te zien en aangesloten te zijn op internationaal relevante netwerken. Door de provinciale inzet worden internationale kansen voor het Brabantse bedrijfsleven op het gebied van innovatie en kennisontwikkeling ondersteund en verzilverd.

Via Europese subsidie programma's als OPZuid, POP3 en Interreg realiseren we provinciale doelen met behulp van Europese (co-)financiering. Hierbij ontstaat een fors multiplier effect:

In 2017 hebben we voor 3 majeure Europese programma's 19 operationele regelingen opgeleverd en gelanceerd. Daarnaast wordt er sterk ingezet om samen met partners te komen tot projecten gericht op het Europees Fonds voor Strategische Initiatieven (EFSI) waarin 500 miljard euro beschikbaar wordt gesteld voor de Europese lidstaten. Met de instelling van een MKB plusfaciliteit krijgen snelgroeiende kleine en middelgrote ondernemingen uit Brabant toegang tot kapitaal en vreemd vermogen om zo een schaa sprong te kunnen maken. Hierdoor wordt financiering mogelijk gemaakt van bijvoorbeeld nieuwe fabrieken die bijdragen aan grootschalige marktintroductie van technologie gedreven innovatieve producten. (zie paragraaf 9 Europese programma's)

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Sterke regionale economie, die toekomstbestendig is en zorgt voor de werkgelegenheid van morgen

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Kennis

- Op het gebied van kennis zijn in 2017 stappen voorwaarts gezet. In Brabantstad-verband wordt kennis en onderwijs een van de thema's en in 2017 hebben PS besloten tot een impuls voor de Logistic Community Brabant.
- In IPO-verband zijn wij met het Rijk in overleg over het verder stimuleren van de regionale economie onder meer via publieke R en D funding. Onze inzet daarbij is extra rijksmiddelen voor R en D.
- Ondernemers hebben maximaal gebruik gemaakt van Europese programma's;
- Via enkele gerichte subsidies hebben wij JADS een stimulans gegeven.

Internationalisering en branding

In 2017 hebben we middels een extra impuls aan de internationaliserings- en brandings-activiteiten een bijdrage geleverd aan de versterking van de Brabantse economie. Het plan voor de besteding van de intensiveringsgelden Internationalisering en Branding is goedgekeurd door Provinciale Staten. De resultaten van de ingezette intensivering zijn de volgende:

1. In 2017 is bij internationale innovatiesamenwerking vooral ingezet op het ontwikkelen van een verdienmodel voor bedrijven en kennisinstellingen. Dat wil zeggen dat we door internationale samenwerking, fundamenteel onderzoek vooral willen laten uitmonden in toegepast onderzoek als verdienmodel ten behoeve van het bedrijfsleven.

2. De totstandkoming van een wereldwijde roadmap voor geïntegreerde fotonica en de daarbij behorende conferentie. Het hieruit voortgekomen samenwerkingsmodel voor deze technologie zal als blauwdruk gebruikt worden voor het opzetten van Europese samenwerkingsallianties voor de technologieën mechatronica, regeneratieve medicijnkunde en energie opslag/nanotechnologie.
3. Er is een innovatie alliantie aangegaan tussen Holst Center en Nanjing Technical University ten behoeve van het high tech bedrijfsleven in Brabant;
4. Er is een samenwerking tot stand gebracht tussen Tsukuba universiteit, Technion, MIT op het gebied van gemeenschappelijke summerschools met de Technische Universiteit Eindhoven.
5. De totstandkoming van een energieopslagconglomeraat tussen Holst, het Forschungscentrum Jülich uit Duitsland en Europese Commissie.
6. In de samenwerking met Duitsland een verbreding en toespitsing ingezet op het gebied van circulaire economie en smart industries.
7. De totstandkoming van een database van Brabantse MKB-bedrijven met interesse in internationaal zakendoen binnen de gebieden medische technologie, high tech, life sciences en agrofood. Op basis van deze database heeft de BOM handelsmissies naar Zuid-Duitsland en China georganiseerd, die hiertoe samenwerkt op Brabants niveau met de KvK, BZW, BIZ en op nationaal niveau met het RVO.
8. Branding werkt met een nieuwe bestuurlijke opdracht met als eerste resultaat een, samen met partners opgesteld, merkfilter;
9. Er is een aanscherping van de propositie gerealiseerd; ontwikkeling en vaststelling brandfilter en on-brand off-brand matrix (gezamenlijk met Brabantse partners).
10. Met VisitBrabant is een partnerschap aangegaan voor de profilering van de regio voor de zakelijke bezoekers, de zogenaamde MICE-markt.
11. Er is een kennisplatform regiobranding met Brabantse partners opgezet om zo vanuit een Brabantse gezamenlijkheid Brabant te internationaal positioneren.
12. Er is een customer journey onderzoek uitgevoerd naar de diepe drijfveren van internationaal tech- en it-talent om in Brabant te komen en blijven werken.

De provincie Noord-Brabant heeft ook in 2017 met een vooruitgeschoven post in het Huis van de Nederlandse Provincies gewerkt aan de belangenbehartiging bij EU instellingen in Brussel. Een van de hoogtepunten betrof de aanbieding van het Nederlandse standpunt over de toekomst van de Europese structuurfondsen aan de verantwoordelijk eurocommissaris Corina Cretu. Commissaris van de Koning nam halverwege 2017 het voorzitterschap van de Nederlandse delegatie in het EU Comité van de Regio's op zich. Europarlementariër Lambert van Nistelrooij werd deze zomer onderscheiden met de Hertog Jan. De provincie Noord-Brabant kreeg in 2017 ook Europese financiering voor een drietal pilot projecten als onderdeel van het Vanguard Initiative. Eind 2017 bracht eurocommissaris Andriukaitis voor EU voedselbeleid een werkbezoek aan agrofoodbedrijven in Brabant. De Europese Investeringsbank verleende in het laatste kwartaal van 2017 voor 170 miljoen euro aan leningen in Brabant.

Top randvoorwaarden

Om de economische ontwikkeling te stimuleren maken wij optimaal gebruik van Europese fondsen. Voor vele Europese programma's voeren wij het management (zie paragraaf 9 Europese programma's).

Uiteraard zetten we ook eigen middelen in, waaronder de BOM en investeringsfondsen beheerd door de BOM. Onze investeringsfondsen zijn geëvalueerd en de uitkomsten zijn met uw Staten gedeeld. Beschikken over hoogwaardige werklocaties is eveneens randvoorwaarde. In 2017 is de BOM gestopt met de 'traditionele' wijze van herstructureren bedrijventerreinen. Wij hebben daarover met de BOM afspraken gemaakt, die er toe leiden dat de BOM bestaande bestuurlijke afspraken respecteert en uitsluit en wij ons richten op werklocaties met stevige economische spin-off. In het hoofdstuk ruimte wordt daar nader op ingegaan.

Het spreekt voor zich, dat het ter beschikking van breedband een belangrijke randvoorwaarde is voor economische doorontwikkeling. Met betrekking tot breedband maken marktpartijen thans serieus werk van aanleg daarvan in het buitengebied. Daarvoor wordt geen gebruik gemaakt van het breedbandfonds. Wel hebben wij ons ingezet om marktpartijen en gemeenten bij elkaar te brengen. In 2017 is 20% van de beoogde 50.000 aansluitingen in het buitengebied gerealiseerd.

Een wendbare en kwalitatief goede arbeidsmarktmarkt is daarnaast een randvoorwaarde voor

economische ontwikkeling.

Uit de in 2017 uitgevoerde midtermreview blijkt dat onze doelen op het gebied van VTE zullen worden gerealiseerd. In 2017 is een Brabants programma ingegaan op het themajaar Mondriaan tot Dutch Design. Mondriaan tot Dutch Design heeft 78.000 extra bezoekers getrokken uit binnen-en buitenland. Zij besteedden samen 15,4 miljoen euro in de regio.

Mijlpalen Algemeen economisch beleid

- De Intensivering Internationalisering en Branding 2017 – 2019 is gereed en wordt uitgevoerd.
- De wereldwijde roadmap voor geïntegreerde fotonica is gerealiseerd.
- De database van Brabantse MKB-bedrijven met interesse in internationaal zakendoen is gereed.
- De focus in de proactieve activiteiten van de Bom is in 2017 verder aangescherpt op landen en sectoren, wat een positieve stimulans geeft aan portefeuille en het resultaat.
- Strategie Brabant Branding uitgewerkt, incl. monitoring.
- Inbedding van regiobranding conform merkwwaarden in de startfase van de ontwikkeling van de MICE-markt i.s.m. VisitBrabant.
- Inbedding van branding in de talent-aanpak van zowel Provincie als Brainport.
- Strategie Brabant Branding uitgewerkt, incl. monitoring.
- Aangescherpte Brabant-propositie uitgewerkt in brandfilter. Deze dient als basis voor alle topsectoren en doellanden. In 2017 is voor Duitsland rondom het thema Smart Mobility extra ingezet op on- en offline media-aandacht. Photonica heeft als belangrijke ontwikkeling extra aandacht gekregen (World Mapping Forum in Den Bosch, Laser World of Photonics in München). Thema Talent is onderzocht en wordt verder uitgewerkt in 2018.
- Grotere producties: on-brand invulling van World Mapping Forum, Brabant International Day, Patent Match, branding-film Cultuur.

Wat heeft het gekost?

04.01 Algemeen economisch beleid

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil begr- realisatie
Lasten	13.961	38.045	56.334	-18.288
Baten	311	12.807	28.286	25.480
Saldo van baten en lasten	-13.650	-25.239	-18.047	7.191

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

	Jaarrekening 2017
Exploitatie	
Lasten	56.334
Baten	38.286
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-18.048

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Regionaal economische actieprogramma's	672
- Subsidie B5-Samen Investeren	3.423
- (Her)waarderingen Deelnemingen/Verbonden Partijen	799
- Europese Programma's: - Efro bijdrage OP Zuid	-23.346
- Europese Programma's: - cofinanciering OP-zuid	-2.026
- Europese Programma's: -bijdragen 3e Europese progr.	1.900
Overig	290
Totaal afwijking lasten	-18.288

Lasten

Reap's

M.b.t. Reap Zuid Oost Brabant is de periode 2008 -2012 afgewikkeld met een positief afwikkelingsverschil van ruim € 0,6 mln.

Subsidie B5 Samen Investeren

Betreft een administratieve correctie i.v.m. oude lening aan gemeente Tilburg. Het bedrag ad € 3,4 mln. wordt in 2018 toegevoegd aan risicoreserve.

(Her)waardering deelnemingen/Verbonden Partijen

€ 0,8 mln. zijnde :

- Het treffen van een extravoorziening ad -€ 0,76 mln.
- Lening OLSP Holding; Verlagen van de voorziening lening aan OLSP Holding met € 1,15 mln. o.b.v. het positieve resultaat in jaarrekening 2017
- Aanpassen van de voorzieningen en waardering van de Energie -, Breedband en Innovatiefonds € 0,4 mln.

Europese Programma's

- Efro bijdrage; dit betreft een budgettair neutrale boeking (zie ook baten), die niet in de begroting is opgenomen (conform andere jaren).
- co financiering OP Zuid; raming is (bij burap) op basis van opgave Stimulus geraamd op € 3,9 mln. de gerealiseerde beschikkingen zijn € 2,0 mln. hoger. (worden gedekt uit reserve cofinanc. Eur. Progr.)
- Bijdrage 3e Eurpese progr. Zijn € 1,9 mln. lager dan geraamd, dit betreft een budgettair neutrale boeking (zie ook baten).

Vanwege herwaardering kapitaalverstrekking aan deelnemingen en herwaardering van leningen aan deelnemingen en verbonden partijen zijn de desbetreffende voorzieningen bijgesteld.

Overige afwijkingen

Diverse kleine verschillen bedragen € 0,3 mln.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Efro bijdrage OP Zuid	26.100
- Bijdrage derden in Europese Projecten	-1.900
- Beleggingsresultaten Acerta	1.290
Overig	-10

Totaal afwijking baten	25.480
-------------------------------	---------------

Baten

Efro bijdrage OP Zuid

In de begroting is hiervoor geen bedrag geraamd. Het betreft een budgettair neutrale mutatie ad € 23,3 mln. (zie ook lasten) en daarnaast een correctie consolidatie stimulus voorgaande jaren.

Bijdragen derden in Europese projecten

Betreft budgettair neutrale boeking. Raming is gebaseerd op wat door Stimulus bij burap als "verwachte beschikkingen" is afgegeven, werkelijke beschikkingen zijn € 1,9 mln. lager.

Beleggingsresultaten Acerta

Opwaardering lening innovatiefonds en LS&H i.v.m. beleggingsresultaten 2017 Acerta € 1,29 mln.

04.02 Economisch programma Brabant

Inleiding

Met de uitvoering van het Economisch Programma 2020 en de aanvullende Statenmededeling 'Brabant Vernieuwt' versterken we de economische structuur en verbeteren we de innovatiekracht van Noord-Brabant. Die innovatiekracht benutten we voor oplossingen voor de grote maatschappelijke uitdagingen, waaronder het circulair maken van onze economie. Zowel via bestaand MKB als via innovatieve starters. Een plek aan de Europese top op het gebied van kennis, ondernemerschap en innovatie toont onze kwaliteit en maakt ons een aantrekkelijke samenwerkingspartner.

Wij dragen bij aan oplossingen voor de arbeidsmarkt vraagstukken voor onze kenniseconomie (human capital agenda), en brengen tegelijkertijd ook 'de basis op orde' door het verbeteren van de arbeidsmarkt in den brede, bijvoorbeeld via het bevorderen van inclusief werkgeverschap. Flexicurity is daarbij de leidraad.

Een ander belangrijk onderdeel binnen het Economisch Programma is het bieden van ruimte voor bedrijvigheid en werklocaties die innovatie uitlokken (open innovatie campussen).

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Het versterken van de de economische structuur en verbeteren we de innovatiekracht van Noord-Brabant

Wat hebben we daarvoor gedaan?

MKB en ondernemerschap

Wij investeren in startup-ondersteuning, inclusief financiering voor de 'proof of concept-' en 'pre-seedfase' (zeer vroege fase financiering). Om de financiering van de bestaande Valorisatieprogramma's in de komende jaren te continueren, hebben wij één nieuw Brabantbreed Valorisatie-fonds opgericht (Brabant Startup Fonds). Voor doorgroeiende bedrijven (scale-ups) wordt kapitaal toegankelijk gemaakt via de MKB-plusfaciliteit.

Als onderdeel van de Samenwerkingsagenda met het rijk, dragen wij zorg voor een adequate en effectieve ondersteuningsstructuur voor het innovatief MKB-bedrijfsleven, met een goede onderlinge samenwerking.

Innoveren met topclusters voor maatschappelijke opgaven

In het Economisch programma zijn de volgende (economische) clusters als prioritair opgenomen: Hightech systemen en Materialen (HTSM) inclusief automotive, (Agro)food, Maintenance, Logistiek, Life sciences & health en Biobased economy.

Via de BOM en financieringsprogramma's als MIT-Zuid, OPZuid en Interreg ondersteunen wij het tot stand komen van projectplannen om innovatieve producten te ontwikkelen, en financieren wij de risicovolle ontwikkelfase en waar nodig de groeifase. Er worden actief verbindingen gelegd (cross-overs) tussen de verschillende clusters en met maatschappelijke opgaven. Ter ondersteuning worden shared facilities, living labs en proeftuinen tot stand gebracht.

In 2017 hebben we dit proces, om ondernemers kennis om te laten zetten in innovatieve producten en diensten, ondersteund door:

- het organiseren van netwerkbijeenkomsten of events met (Inter)nationale uitstraling;
- het inrichten van grootschalige proeftuinen bijvoorbeeld voor verbindingen tussen Agrofood en hightech en circulaire economie zoals Agro As de Peel, Praktijkcentrum voor Precisielandbouw, Verspillingshub 360 en Food Waste Xperts, verbindingen tussen high tech en life sciences, bijvoorbeeld e-health (Brainport healthy living) en Therapie op Maat (ToMi).
- het monitoren van (de benutting van) de Provinciale fondsen bij de BOM, met name het Innovatiefonds en het Ontwikkelfonds;
- het stimuleren van initiatieven om deel te nemen aan Europese programma's; Via POP hebben zes proeftuinen subsidie gekregen (o.a. HyCare 2.0, ZaPOTECH, Vegetarische Slager)

- er via de Samenwerkingsagenda van Rijk, regio's, Topsectoren en MKB-Nederland geleidelijk voor te zorgen dat voor MKB-ers in Nederland een gelijk en transparant speelveld van financiële regelingen ontstaat.

Samenwerking binnen een (open innovatie) cluster biedt mogelijkheden om gericht en sneller te innoveren. Campussen bieden de mogelijkheid om faciliteiten te delen en gemakkelijker gebruik te maken van elkaars kennis.

Projecten daarbinnen waar in 2017 aan gewerkt is:

- uitvoeren van het Innovatieprogramma Fabriek van de Toekomst
- start bouw van de Brainport Industries Campus
- opbouw van een fotonicacluster en het leggen van verbindingen naar kansrijke complementaire initiatieven
- verdere ontwikkeling van het automotive cluster met campus Helmond als nucleus
- doorontwikkelen van Pivot Park in Oss naar een innovatief pharma ecosysteem
- uitwerking van het RegMedXB initiatief (regeneratieve geneeskunde) waarbij een groep bedrijven, samen met kennisinstellingen en ziekenhuizen en verschillende provincies waaronder Brabant gepersonaliseerde medicijnen en medicijnontwikkeling mogelijk te maken
- ondersteunen van het Kennis Distributiecentrum Logistiek Brabant-Zeeland, een samenwerking tussen uitvoerings- en brancheorganisaties. De BOM participeert in dit Kennis-DC;
- ontwikkelen van het Aerospace & maintenance cluster Brabant met de komst van de F-35 als katalysator en Business Park Aviolanda en Gate2 als belangrijke kristallisatiepunten.

Het cleantechfonds is in 2014 gestart. Sindsdien zijn er 2 investeringen gedaan. Uit het oogpunt van efficiënt fondsbeheer is voorgesteld het Cleantechfonds samen te voegen met het Innovatiefonds en zo meer tegemoet te komen aan bedrijven in een eerdere fase van ontwikkeling. Dit voorstel is nog in onderzoek. Naar verwachting zal het besluit over samenvoeging in Q1 van 2018 genomen worden.

Biobased economie

In 2017 is een nieuwe directeur aangetreden en is het uitvoerend team op sterkte gebracht. Verder is besloten tot de bouw van een demofaciliteit waardoor bedrijven producten kunnen doorontwikkelen. Eind 2017 is de start gemaakt met de bouw die in 2018 wordt afgerond. In 2017 is een eigen toegangsweg en ingang gecreëerd waardoor de campus beter bereikbaar en toegankelijker is geworden en onafhankelijk van Sabic kan opereren. Het internationale onderzoeksprogramma BIORIZON uitgevoerd door TNO, ECN en VITO is in 2017 een volgende fase ingegaan. Provincie en de samenwerkende kennisinstellingen hebben gezamenlijk geïnvesteerd in een revolverend kennisprogramma. Hierdoor zullen in 2018 aanzienlijke onderzoeksactiviteiten op de campus gaan landen en onderzoekers van kennisinstellingen zich permanent gaan vestigen in de regio. Een deel van de demofaciliteit op de campus is ook direct aan deze kennisinstellingen verhuurd wat bijdraagt aan het verdienmodel van de campus. Eind 2017 zijn er 3 kennisinstellingen en 9 bedrijven op de Green Chemistry Campus gevestigd. In totaal betreft dit 74 formatieplaatsen. Belangrijke mijlpaal in 2017 is de opening van het Cosun Research Center in Dinteloord waar onderzoek rondom nieuwe hoogwaardige producten uit reststromen van suikerbieten plaats vindt.

Het biobased fund is na intensief overleg met de BOM over fondsvoorwaarden en revolverendheid in het proces om een aantal kleinere fondsen samen te voegen en beter af te stemmen op de vraag van de markt in 2017 geïntegreerd in het bredere innovatiefonds van de BOM.

Circulaire economie (prg.4 Economie en energie)

Er is mondiaal, nationaal en ook regionaal een groeiend besef dat onze huidige economische koers niet is vol te houden en leidt tot uitputting van niet-hernieuwbare grondstoffen en energiebronnen. De Circulaire Economie biedt een kansrijk perspectief op een sterke gezonde economie zonder dat dit ten koste gaat van mens en milieu. Zij vertegenwoordigt één van de Maatschappelijk Uitdagingen en sluit aan op de Sustainable Development Goals (SDG's) en de Urban Agenda van de EU. Niet in de laatste plaats staat de transitie richting een Circulaire Economie in het regeerakkoord van Rutte III beschreven als cruciaal onderdeel van de klimaatopgave.

Ook in het Interbestuurlijk Programma dat op dit moment wordt opgesteld door het rijk, provincies en gemeenten wordt ingezet op de transitie naar een circulaire economie. Hierbij spelen provincies een belangrijke rol in het uitzetten van een strategie en het aanjagen van deze transitie.

In 2017 is er een Strategische Verkenning uitgevoerd naar de transitie naar een Circulaire Economie (CE) in Brabant. Uit deze verkenning blijkt dat er op het gebied van CE al diverse initiatieven lopen binnen de bestaande programmalijnen. Tegelijkertijd concludeert het rapport dat de huidige aanpak versnipperd is. Conform het advies van de verkenning heeft GS de opdracht gegeven om te komen tot een Agenda Circulaire Economie met een duidelijke focus en een heldere strategie. Uitgangspunt is dat de uitvoering plaats vindt door de bestaande provinciale programma's, zodat CE stevig verinnerlijkt wordt binnen het provinciale beleid.

In 2018 wordt deze agenda aangeboden aan PS. Tegelijkertijd wordt er binnen de programma's gewerkt aan het door ontwikkelen van circulaire projecten die in de verkenning al zijn benoemd. In een dynamische bijlage van de agenda worden de al lopende projecten benoemd en wordt er extra ingezet op vergroting van de zichtbaarheid van de initiatieven die de provincie met partners onder de vlag circulaire economie uitvoeren.

Arbeidsmarkt

Invulling van het uitvoeringsprogramma 'Naar een veerkrachtige arbeidsmarkt 2016-2019' is deels neer gelegd bij de vier arbeidsmarktregio's, die hiertoe een actieprogramma hebben opgesteld. De eerste resultaten zijn al zichtbaar.

Zo is er binnen de arbeidsmarktregio Noordoost-Brabant een actieplan 'opleiden voor het onverwachte' opgesteld, dat actiepunten bevat voor het bedrijfsleven, onderwijs en overheid om de gevolgen van digitalisering te lijf te gaan. En is er een website 'Strategische Personeelsplanning' ontwikkeld, waarmee bedrijven een betere afstemming kunnen realiseren tussen bedrijfsstrategie en personeelsbeleid.

Regio Zuidoost-Brabant heeft het afgelopen jaar slagen gemaakt binnen het project 'Lerend leven' (met de projecten Pathfinder en experiment Lerend leven.), verder zijn in deze regio de vacaturecafé's zeer succesvol.

Regio West-Brabant is gestart met de beroepennavigatie. Tevens is 1 social return regio opgezet voor 6 gemeenten.

Regio Midden-Brabant heeft in het kader van de jeugdwerkloosheidsvrije zone vele jongeren geholpen via het Jongerenpunt en begeleid naar werk of naar studie. Middels het leerwerkloket worden mensen geadviseerd en begeleid in en naar ander werk. Twee regionale mobiliteitscentra (Leisure en Logistiek) zijn in oprichting

De tussenrapportages van de regio's worden in februari 2018 verwacht, de resultaten worden verwerkt in een infographic en aan Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten voorgelegd.

De innovatieve projecten vanuit de regeling 'Economie en Innovatie Noord-Brabant' zijn volop in uitvoering. De eerste resultaten zullen medio mei 2018 opgeleverd worden.

Digitalisering

In 2017, doorlopend tot begin 2018, vindt een strategische verkenning Digitalisering plaats, een verkenning naar de ontwikkelingen in de digitale wereld en de nieuwe economische en maatschappelijke kansen, mogelijkheden en bedreigingen die hierdoor ontstaan voor Brabant en de provinciale organisatie. De bestuursopdracht bouwt voort op eerder door Provinciale Staten vastgesteld beleid, waaronder de kadernota Digitale Agenda van Brabant 2013 – 2020, het Statenvoorstel Data Science: Graduate School en clusterinitiatief, en de Visie en Hoofdlijnen Informatiebeleid juni 2016. Het uitgangspunt bij de strategische verkenning zijn de maatschappelijke opgaven van Brabant. Ook vroegen Provinciale Staten aan het College om de benodigde financiële middelen en capaciteit in beeld te brengen.

In september 2017 werden Provinciale Staten geïnformeerd over de tussentijdse voortgang van deze strategische verkenning, waarbij de uitgangspunten bij deze verkenning zijn benoemd.

Dit is samen te vatten als de combinatie van 'denken' met 'doen'. Enerzijds wordt gewerkt aan een Visie op Digitalisering, afgeleid van de Digitale Agenda's van de Rijksoverheid en de Europese Unie. Het College werkt aan de uitwerking van de visie op Digitalisering rondom vier speerpunten:

1. Brabant Smart Region;
2. Ruim baan voor de data economie;
3. Heel Brabant Digitaal Verbonden;
4. De provinciale organisatie 'fit for the future'.

Anderzijds is in 2017 'denken' met 'doen' gecombineerd door te werken aan projecten die illustratief zijn voor de digitaliserings- en transitiestappen die het College wil gaan maken. Het participeren in de ontwikkelingen rondom de Stedelijke Agenda BrabantStad, Brainport Smart District in Helmond en de opzet van een JADS Associatie ten behoeve van de valorisatie van de kennis binnen de Jheronimus Academy of Data Science zijn hierbij voorbeelden.

In het kader van de strategische verkenning Digitalisering wordt de provinciale inzet ten aanzien van Breedband herijkt. Hierbij baseren wij ons op de uitkomsten van de evaluatie van het Breedbandfonds, die op 1 december 2017 werden besproken met Provinciale Staten. Ook heeft de provincie in 2017 en 2018 samen met BrabantStad partners de opdracht gegeven tot het uitvoeren van een haalbaarheidsstudie naar de wenselijkheid van het aanleggen van een BrabantRing. De resultaten van deze haalbaarheidsstudie worden per Maart 2018 voorzien, en de uitkomsten worden betrokken bij onze inzet in de Strategische Verkenning. De herijking van de provinciale inzet op Breedband en de inzet van het Breedbandfonds wordt via een Statenvoorstel Digitalisering aan Provinciale Staten voorgelegd, samen met de Visie Digitalisering, in Juni 2018.

Mijlpalen Economisch programma Brabant

- 3 investeringsprogramma's (Biobased, HTSM, Agrofood) op de prioritaire clusters die voortbouwen op het programma Brabant Vernieuwt,
- Inrichting van 4 grote proeftuinen o.g.v. Agrofood.
- Voor Brainport healthy living whitepaper en fiche geschreven, als onderdeel van Brainport Nationale Actie Agenda
- Herijking Logistieke Agenda Brabant.
- één nieuw Brabantbreed Valorisatie-fonds Brabant BV opgericht.
- Eind 2017 is een start gemaakt met een brabantbreed netwerk van mobiliteitscentra
- We hebben Flexicurity in de praktijk gebracht door 4 projecten in uitvoering te nemen: Solaris Parkpeople, MKB United, Duurzame inzetbaarheid West-Brabant en Huuten kookt, inclusief en flexicuur.
- Met VBG is geen convenant afgesloten, omdat de VBG geen convenanten afsluit. Dit wil echter niet zeggen dat aan social return geen uitvoering is gegeven. Gemeenten zijn daar heel actief in. Gemeenten in Noordoost-Brabant hebben gezamenlijk convenant afgesloten, waarin provincie ook partij is. Ook in overige regio's zijn of worden afspraken gemaakt.
- Kennispact 3.0 ontwikkelt 21st century skills. (laaggeletterdheid)

Wat heeft het gekost?

04.02 Economisch programma Brabant

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Verschil begr- realisatie
Lasten	13.295	35.249	24.977	10.272
Baten	23	-	-	-
Saldo van baten en lasten	-13.273	-35.249	-24.977	10.272

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie	Jaarrekening 2017
Lasten	24.977
Baten	0
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-24.977

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- MKB en ondernemerschap	974
- Arbeidsmarkt voor de kenniseconomie	708
- Ruimte voor bedrijvigheid	3.667
- MIT	3.672
- Innovatie met topsectoren	1.020
Overig	231
Totaal afwijking lasten	10.272

Lasten

*MKB en ondernemerschap *)*

In 2017 één nieuw Brabantbreed Valorisatie-fonds opgericht, echter wordt pas m.i.v. 2018 operationeel waardoor uitgaven doorschuiven naar 2018.

*Arbeidsmarkt *)*

Lasten in 2017 vallen lager uit door positieve ontwikkelingsverschillen op projectsubsidies, o.a. € 0,6 mln. m.b.t. subsidie SRE lokaal Investeringsfonds Eindhoven, WGP+.

*Ruimte voor bedrijvigheid *)*

- FES-middelen; €1,3 mln. lager dan begroot. Afhandeling van deze FES-middelen m.b.t. voor Aviolanda Woensdrecht is door het Rijk aan provincie overgedragen en afhankelijk gesteld van de oplevering van een robuust ontwikkelplan wat zorgdraagt voor het verstevigen, door ontwikkelen en creëren van nieuwe business. Dit ontwikkelplan en de realisatie ervan hebben net wat meer tijd nodig, maar zijn aanstaande en vragen een extra impuls die met de vooralsnog niet benutte FES-gelden kan worden gegeven.
- Breedband; Betreft meerjarig uitgavenkader, wat samenvalt met bestuursperiode. € 0,3 mln. wordt nog toegevoegd aan de risicoreserve i.v.m. lening Rockstart en € 1 mln. wordt voorgesteld om door te schuiven naar 2018 t.b.v. Digitalisering.
- Werklocaties ; Vrijval BOM ad €1 mln. vanuit risicoreserve BOM i.v.m. Danone is dubbel in budget verwerkt, en laat ten onrechte een onderbesteding zien.

*MIT *)*

Lagere lasten dan geraamd worden met name veroorzaakt doordat er vertraging is ontstaan in de afhandeling van MIT 2017. Als gevolg van het grote succes (en grote aantal projecten) kan de besluitvormende commissie de definitieve ranking pas in 2018 vaststellen.

*Innovatie met topsectoren *)*

- De middelen op de post "Innovatie in topsectoren" waren voorzien om eventuele Brabantse overbenutting voor de MIT-Zuid-regeling voor het innovatieve MKB af te dekken, omdat deze post inhoudelijk goed past bij de activiteiten in de MIT-regeling. De afhandeling van MIT 2017 is vertraagd tot januari 2018, door het grote aantal ingediende projecten. Inmiddels is duidelijk dat het Brabantse MKB zeer goed heeft gescoord, en aanvullende Brabantse middelen nodig

zijn. Via overheveling van deze middelen wordt voor een belangrijk deel voorzien in de dekking hiervoor.

- Biobased; de uitgaven in 2017 op deze post zijn € 0,4 mln. lager dan begroot, maar zijn nodig om het uitvoeringsprogramma Biobased te kunnen realiseren.

*) wordt voorgesteld om middelen over te hevelen.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Totaal afwijking baten	0

04.04 Energie, innovatie en transitie

Inleiding

In de Energieagenda 2010-2020 hebben wij de volgende concrete doelen geformuleerd:

1. Het verduurzamen van de Brabantse energievoorziening:
  - Opwekking duurzame energie: 14% in 2020 en 100% in 2050
  - Energiebesparing: bruto 6% in 2020, netto 4,3% t.o.v. 2015
  - CO2-reductie t.o.v. 1990: 20% in 2020, 40% in 2030 en 80-95% in 2050
2. De vergroening van de Brabantse economie
  - 4 miljard omzet per jaar in 2020
  - 15.000 tot 25.000 FTE werkzaam in de duurzame energiesector
3. Draagvlak voor de energietransitie:
  - 100.000 Brabanders doen actief mee via energiecoöperaties, NoM-renovatie eigen woning, buurkracht, etc.
  - 500.000 Brabanders hebben geïnvesteerd in opwekking van duurzame energie.

Door middel van de uitvoering van het Uitvoeringsprogramma Energie en het in 2017 opgesteld Aanvullend Uitvoeringsprogramma 2018-2019 streven we deze doelstellingen na.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Energie, innovatie en transitie

Afgelopen jaar hebben wij door CE Delft een midterm review van realisatie van de doelstellingen uit het Uitvoeringsprogramma Energie laten uitvoeren (rapport). De hoofdconclusie was dat we de gestelde doelen voor 2020 voor de opwekking van duurzame energie gaan halen (doelstelling 14%, verwachte realisatie 16,5%), en dat we op besparing van energie achterblijven (verwachte realisatie 2,2% van de netto doelstelling 4,3%. Ofwel 3,9% van de bruto doelstelling 6%).

Wat hebben we daarvoor gedaan?

Vormen van netwerken

We hebben in 2017 een belangrijke inzet geleverd door partijen aan elkaar te verbinden, onder meer op Energieneutrale industrie. We hebben netwerken gevormd op het niveau van gebieden (rond Moerdijk) en op aard van de bedrijvigheid (glasindustrie, energy-farming, energie-intensieve bedrijvigheid). Wij hebben ons vooral gericht op de grootverbruikers en de bedrijven waar wij bevoegd gezag voor zijn. We hebben in 2017 een netwerk gevormd dat Brabant Energy Leaders heet. Dat doen we om daarmee de benodigde kennis te mobiliseren, business cases rond te krijgen zodat goede ambities worden vertaald in uitvoering. Ook bevorderen we de nodige kennisontwikkeling, in nauwe samenwerking met onze partners uit de praktijk, netbeheerder Enexis en de universiteiten en hogescholen in Brabant.

Aardgasvrije wijken

De energietransitie is in volle gang, nagenoeg alle steden van BrabantStad zijn bezig om wijken aardgasvrij te maken. In 2015 is met de partners van de Brabantse Deal Nul-op-de-meter al een start gemaakt om woningen energieneutraal te maken. Samen met de partners is circa 10 miljoen euro geïnvesteerd in innovatie (zoals Slimmer en Beter naar Nul-op-de-meter en SMILE). Ook zijn methoden ontwikkeld om zonnecellen in gebouwen te integreren. Het bedrijfsleven staat klaar om ontwikkelde innovaties grootschalig toe te passen. De Greendeal aardgasvrije wijken in 2017 heeft de ommekeer gebracht in de aanpak van energietransitie op gebouwde omgeving waarmee gemeenten de transitie naar aardgasvrij gaan oppakken en wat een natuurlijk momentum creëert om door te pakken op energieneutraal bouwen.

Realiseren van ruimtelijke en sociale randvoorwaarden om de opwek van duurzame energie mogelijk te maken

Een ander en fors deel van onze inzet was in 2017 gericht op het realiseren van de ruimtelijk en sociale randvoorwaarden om de opwek van duurzame energie in het Brabants landschap mogelijk te maken. Dit betreft o.a. inzet op het realiseren van grootschalige wind- en zonne-energie. De doelstelling om 470,5 MW aan wind te realiseren in Brabant zal in de loop van 2021/2022 worden gerealiseerd. Een groot onderdeel hiervan betreft de realisatie van windmolens langs de A16 wat een bijdrage levert van minimaal 100 MW. De vertraging heeft meerdere redenen: we trekken extra tijd uit voor sociale innovatie: het bevorderen van draagvlak en het deels terugvloeiën en herinvesteren van financiële resultaten in de lokale gemeenschap en bij de burgers. Daarnaast komt een deel van de vertraging voort uit knelpunten die op rijksniveau opgelost moeten worden. A16, in de prijsvraag "Het energielandschap van de toekomst" van de coöperatie NederLand Boven Water. Prijswinnende ideeën worden begin 2019 bekend gemaakt. De provincie vervult verder een faciliterende rol als het gaat om vergunningverlening, bijvoorbeeld voor het zonnepark met 170.000 zonnepanelen dat Nyrstar met Solarcentury samen realiseert.

Verbeteren kwaliteit van vergunningen, versterken handhaving, bevorderen kennisuitwisseling

We verbeterden in 2017 onze kwaliteit van vergunningen, versterken onze handhaving en bevorderen kennisuitwisseling (positieve benadering). Dit vergt het nodige onderzoek, de ontwikkeling van visie en de doorvertaling in de concrete praktijk van projecten. Wij hebben de beoogde inzet op dit punt gerealiseerd.

Visie en kaders

Naast de praktijk in projecten hebben wij ook inzet geleverd op de visie en kaders om onze provinciale taken uit te voeren. Het thema energie heeft in 2017 een prominente plek gekregen in de ontwikkeling van het (voorontwerp) Omgevingsvisie. Samen met o.a. Oss en 's-Hertogenbosch wordt verkend wat de mogelijkheden zijn van windenergie in het gebied tussen deze gemeenten.

Bevorderen innovatie

Verder is in 2017 veel inzet gepleegd op het bevorderen van innovatie, bijvoorbeeld rond zonne-technologie (in de gebouwde omgeving) en elektrisch rijden. We zien daar ook de komende jaren grote kansen als het gaat om kostenverlaging, omzetverhoging, aansprekende en innovatieve producten en het bevorderen van werkgelegenheid. Daarbij hebben we de nodige mix van financiële middelen ingezet. De resultaten op smart en green mobility zijn het gevolg van effectieve en constructieve samenwerking in Brabant in B5 verband en op landelijk niveau met andere overheden maar ook met bedrijven. In dat kader zijn we actief geweest met bijvoorbeeld een onderzoek door PwC naar weg te nemen knelpunten als het gaat om de laadinfrastructuur. Ook hebben we een bijdrage geleverd aan het functioneren van het landelijk publiek-private samenwerkingsverband om de transitie naar elektrisch rijden te versnellen (formule E-team). Op het gebied van laadpalen voor elektrische auto's heeft in 2017 een aanbesteding plaatsgevonden. De combinatie Nuon-Heijmans heeft deze aanbesteding gewonnen.

Pakken van voorbeeldrol

Een belangrijk aspect in het zorgen dat we de energietransitie opschalen is het pakken van de voorbeeldrol. We zetten als overheden ons eigen vastgoed en maatschappelijk vastgoed, zoals sportaccommodaties, in om te verduurzamen. Er is gestart om sportaccommodaties en het eigen vastgoed van gemeenten en de provincie zoveel mogelijk te verduurzamen. Voor sportaccommodaties heeft een pilotperiode met energiescans plaatsgevonden. Via de sportclubs bereiken we een grote groep mensen. We helpen de markt in de goede richting en maken de transitie zichtbaar en dichtbij voor de Brabander.

Op lokaal, regionaal en provinciaal niveau zijn in 2017 honderden gesprekken gevoerd, hebben bijeenkomsten plaatsgevonden, zijn berichten in de (sociale) media verschenen en is gepubliceerd over de energietransitie. Brabanders komen steeds vaker in aanraking met energietransitieonderwerpen waarbij de provincie een rol speelt. Daar zet het energieteam bewust op in zodat energieprofessionals en inwoners een goed beeld houden op de ontwikkelingen en hun eigen mogelijkheden om eraan bij te dragen. Bijvoorbeeld met storytelling/transitie verhalen; Brabanders die

iets bijzonders doen in de energietransitie. Die verhalen werden duizenden keren gelezen. Of door mijlpalen uit te dragen via sociale media filmpjes (marketing). Afhankelijk van het onderwerp bekijken tussen de 11.000 en 55.000 Brabanders deze korte filmpjes. Daarnaast is er natuurlijk de actieve benadering van de media om onze onderwerpen voor het voetlicht te brengen. Bovendien zijn er nog tal van kleine en grote bijeenkomsten. Zo is Brabant gepositioneerd als een toonaangevende regio voor elektrisch vervoer op de internationale beurs in Stuttgart. In Brabant zijn er tal van olopjes geweest om een thema uit te diepen of om netwerken aan elkaar te verbinden. De 2,5 miljoen Brabanders zien en horen steeds meer en ervaren daarmee dat het hoort bij een gewone ontwikkeling van onze samenleving.

We willen dat alle Brabanders actief mee kunnen doen en hebben daarop ingezet via sociale participatie. Voor het bevorderen van sociale innovatie hebben wij in 2017 een samenwerkingsovereenkomst met Enpuls afgesloten, waarbij we samen 2,4 miljoen euro beschikbaar hebben gesteld, waarvan 1,4 miljoen van de provincie.

Mijlpalen energie, innovatie en transitie

- In totaal is er ongeveer 121 mln euro aan projectvolume gerealiseerd via Europese programma's (55 mln euro) en het Energiefonds (66 mln euro). In de provincie Brabant is in 2017 geïnvesteerd in duurzame energie en energiebesparing, waarvan via Europese programma's (zoals Interreg, HORIZON 2020, OP-Zuid) en het Energiefonds Brabant (via de BOM) een bedrag van samen 16 miljoen euro in 2017. Dit is exclusief de multiplier van geïnvesteerde middelen en investeringen die inwoners en bedrijven hebben gedaan in verduurzaming van bijv. vastgoed, bedrijfsprocessen of vervoer.
- Besluit GS over het voorkeursalternatief MER Windenergie A16 is eind 2017 genomen.
- Besluit PS over het Provinciaal InpassingsPlan Windenergie A16 en omgevingsvergunning (gelijktijdig onder de Provinciale Coördinatie-regeling) is verschoven naar augustus 2018, om de ruimte te geven voor het proces van sociale participatie met het oog op draagvlak en baten voor het gebied.
- Geothermie BV is opgericht.
- De businesscase EnergywebXL wordt begin 2018 opgeleverd.
- Aanvraag SDE+ voor 65ha zon bij Nyrstar is toegekend.
- Nog niet voor alle 379 provinciale inrichtingen zijn energiemaatregelen beoordeeld en wordt toezicht gehouden op de uitvoering, zoals beoogd. Uit onderzoek bleek dat vergunningen onvoldoende aanknopingspunten hadden om de VTH-taken uit te voeren. Dit knelpunt gaan we in 2018 oppakken door een aanvullende opdracht te verstrekken aan de omgevingsdiensten.
- In 2017 hebben we een pilot uitgevoerd met Sport Service Noord-Brabant voor 50 sportclubs. Op basis van deze pilot is in 2018 de uitrol naar 200 sportclubs voorzien.
- Maatregelen ten behoeve van verduurzamen provinciaal vastgoed zijn gestart.
- De roadmap Nul op de Meter is gereed en ondernemers ontwikkelen hierop projecten.
- Er zijn 3500 laadpalen gerealiseerd, zoals gepland. Samenwerking met B5 is gestart om middels innovatie versnelling te bewerkstelligen.

Wat heeft het gekost?

04.04 Duurzame energie en energietransitie

Bedragen x € 1.000

	Begroting 2017 oorspronkelijk	Begroting 2017 na wijziging	Jaarrek. 2017 realisatie	Vershil begr- realisatie
Lasten	5.144	8.547	6.722	1.825
Baten	468	105	91	-14
Saldo van baten en lasten	-4.676	-8.442	-6.631	1.811

Wat heeft het gekost? (grafiek)

Bedragen x1000

Exploitatie	Jaarrekening 2017
Lasten	6.722
Baten	91
Gerealiseerd saldo van baten en lasten	-6.631

Toelichting lasten/baten

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Energietransitie (tlv investeringsagenda)	1.172
- Vz leningen deelnemingen	552
- Vz leningen verbonden partijen	-89
Overig	191
Totaal afwijking lasten	1.825

Lasten

Energietransitie

Betreft bestuursakkoord middelen, deze zijn o.b.v. uitvoeringsprogramma verdeeld over de diverse thema's. Met name op de thema's Smart & Green mobility (S&G) en "Brabantstad als Zukunfstad" blijft de realisatie achter bij de raming.

S&G

In 2017 is hard gewerkt aan het Plan van aanpak Brabantse proeftuin 100.000 elektrische voertuigen. De voorbereiding van dat plan kostte meer effort en tijd dan voorzien Brabant als Zukunfstad: Er is op een andere wijze invulling gegeven aan de ambitie van Zukunfstad. De samenwerking op het gebied van de smart en green mobility met kennis en expertise op het gebied van smartcities is in deze regio is anders verlopen dan voorzien. Kennis en expertise uit deze regio is wel binnen gehaald in het project Brainport Smart District waarbij het Fraunhofer instituut een belangrijke partner is.

Voorzieningen

De bijstellingen van de voorzieningen betreffen de waardering voor de leningen aan biobasedfonds en cleantechfonds.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Totaal afwijking baten	-14

